

**T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

AZERBAYCAN'DA GÜMRÜK POLİTİKALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Umid MAMMADOV
1700005176**

**Anabilim Dalı: İktisat
Programı: Yönetim Ekonomisi**

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Sinan ALÇIN

Haziran, 2019

**T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

AZERBAYCAN'DA GÜMRÜK POLİTİKALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Umid MAMMADOV
1700005176**

**Anabilim Dalı: İktisat
Programı: Yönetim Ekonomisi**

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Sinan ALÇIN

**Diğer Jüri üyeleri: Dr. Öğr. Üyesi Deniz Dilara DERELİ
Dr. Öğr. Üyesi Levent POLAT**

Haziran, 2019

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın başlangıcından sonlandırıldığı ana kadar karşılaştığım her türlü sorunun aşılmasında bana yardımcı olan, hoşgörüsü, desteği ve bilgisiyle bana yol gösteren değerli hocam ve tez danışmanım Prof.Dr.Sinan Alçın'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Haziran, 2019

Umid MAMMADOV

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
ÇİZELGE LİSTESİ.....	vi
ÖZET.....	vii
1. GİRİŞ	1
2. AZERBAIJAN’DA GÜMRÜK POLİTİKASININ OLUŞUMU VE GELİŞİMİ.....	4
2.1 Gümrük politikasının ’da bağımsızlığın ilk aşamalarında kurulması	4
2.1.1 Azerbaycan Cumhuriyeti'nde gümrük işlerinin organizasyonu ve genel ilkeleri	6
2.1.1.1 Modern yönetim sürecinin uygulanması mekanizması.....	10
2.1.1.2 Gümrük iş organizasyonu, yönetsel ilişkiler ve yönetimin örgütsel yapısı	13
2.1.2 Cumhuriyetimizdeki modern gümrük ve ithalat-ihracat operasyonlarının analizi	15
2.2 2000-2017 yıllarında gümrük politikası	19
2.2.1 Günümüzde gümrük işinin özü, devlet düzenlemesindeki rolü ve önemi	23
2.2.2 Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük politikası ve uluslararası standartlara uyumu.....	26
3. DEVLET GÜMRÜK POLİTİKASININ KURUMSAL YÖNLERİ	29
3.1 Dış Ticaret İlişkileri Ve Pratik Gümrük Politikaları	29
3.2 Azerbaycan Cumhuriyeti’nde Örgütlenme Ana Yönleri Ve Dış Ekonomik Faaliyetlerin Düzenlenmesi	32
3.3 Ekonomik Küreselleşmenin ve Gümrük Politikalarının Dönüşümü	34
3.3.1 Gümrük Politikası İle Ekonomik Güvenlik Arasındaki Etkileşim.....	37
3.3.2 Gümrük Tarifesi Düzenlemesinin İyileştirilmesi.....	40
4. AZERBAIJAN’DA GÜMRÜK POLİTİKASININ GELECEKTEKİ ÖNCELİKLERİ	44
4.1 Küresel Gümrük Politikasında Küresel Değişim Ve İç Pazarların Korunması ‘Akı Ana Vektörler.....	44
4.1.1 İç Pazarın Oluşumunda Gümrük Politikasının Örgütsel Ve Yasal Dayanakları	47
4.1.2 Dış Ekonomik Faaliyetin Düzenlenmesinde Gümrük Politikasının Kavramsal Sorunları	50
4.1.2.1 Dış Ekonomik Faaliyetlerin Mevcut Gümrük Tarife Düzenlemesinin Değerlendirilmesi.....	53
4.2 Bölgesel Ekonomik Entegrasyon Süreçlerinin Gümrük Politikası Üzerindeki Etkisi.....	56

4.2.1 Bölgesel Ekonomik Entegrasyonun Kuramsal Temelleri, Formları Ve Görevleri	58
4.2.1.1 Enerji Kaynaklarının Kullanım Stratejisi, Özellikleri Ve Türleri	61
4.2.2 Azerbaycan Ekonomisinin Küresel Ekonomiye Entegrasyonunda Enerji Faktörü Ve Geçiş Potansiyeli	64
5. SONUÇ	68
KAYNAKÇA	71

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
BDT	: Birleşik Devletler Topluluğu
GSYİH	: Gayrisafi yurt içi hasıla
IM	: Yenilik Yönetimi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü.
TM	: Teknoloji Yönetimi
TRACECA	: Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1: Sosyal-Ekonomik Göstergeler.....	20
Çizelge 2.2: 2019'da Azerbaycan Cumhuriyeti Dış Ticaret Göstergeleri.....	21
Çizelge 3.1: Dış ekonomik faaliyet katılımcıları hakkında bilgi.....	35
Çizelge 3.2: 2017 yılında Gümrük İdaresinin Ortaya Çıkardığı Suçlar	36
Çizelge 3.3: 2016 yılında gümrük yetkilileri tarafından tespit edilen idari suçlar ...	36
Çizelge 4.1: Azerbaycan Cumhuriyeti Ödemeleri Dengesi.....	66

Enstitüsü: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Anabilim Dalı: İktisat
Programı: Yönetim Ekonomisi
Tez Danışmanı: Prof.Dr. Sinan ALÇIN
Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans – Haziran 2019

AZERBAYCAN’DA GÜMRÜK POLİTİKALARI

ÖZET

Modern koşullarda, gümrük ödemeleri, bir yandan, pazar açıklığına katkıda bulunan önemli bir düzenleyicidir ve diğer yandan korumacılığın en yaygın dış ticaret araçlarından biridir. Ülkenin uluslararası iş bölümündeki yerini büyük ölçüde belirliyor ve devlet gelirlerinin önemli bir kısmını sağlıyor. Üstelik, geçtiğimiz yıllar içerisinde ithalat gümrük vergisi oranlarında istikrarlı bir düşüş yaşanmıştır. Bu aşamada, Azerbaycan'ın dış ticaretinin gümrük tarifeleri düzenlemesinin yasal ve ekonomik temelleri genel olarak DTÖ normlarına ve kurallarına uygun düzenlenmiştir. Ancak, piyasayı açma, Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük tarifesinin ortalama oranını düşürme, ulusal girişimlerin korumacılığını koruma ve hem iç hem de dış pazarlarda rekabet edebilirliklerini sağlama sorunları çözülememiştir. Tezin amacı, dış ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesinde gümrük vergilerinin rolünü belirlemek ve uluslararası yükümlülüklerle ve devletin ulusal çıkarlarına aykırı olmayan Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük tarifesinin yapısını geliştirmek için öneriler geliştirmektir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Cumhuriyeti, Gümrük Siyaseti, Dış Ticaret

University: Istanbul Kültür University
Institute: Graduate Education Institute
Department: Economy
Program: Management Economics
Supervisor: Prof.Dr. Sinan ALÇIN
DegreeAwardedandDate: MasterThesis – June 2019

CUSTOMS POLICIES IN AZERBAIJAN

SUMMARY

In modern circumstances, customs payments are, on the one hand, an important regulator contributing to market openness, and on the other hand, one of the most common foreign trade instruments of protectionism. It largely determines the country's position in the international division of labor and provides a significant portion of government revenues. Moreover, there has been a steady decline in import tariff rates over the past years. At this stage, the legal and economic basis for the regulation of the foreign tariffs of Azerbaijan's foreign trade is regulated in accordance with the WTO norms and rules. However, the problems of opening the market, reducing the average rate of the tariff of the Republic of Azerbaijan, protecting the protection of national enterprises and ensuring their competitiveness in both domestic and foreign markets could not be solved. The aim of the thesis is to determine the role of customs duties in the regulation of external economic activities and to develop proposals to improve the structure of the Republic of Azerbaijan tariff, which is not contrary to international obligations and the national interests of the state.

Key Words: Azerbaijan Republic, Customs Policy, Foreign Trade

1. GİRİŞ

Dünya ülkelerindeki gümrük hizmetleri özel olarak yetkilendirilmiş bir devlet kurumu tarafından yönetilmektedir ki, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde de gümrük hizmetleri bu şekilde sürdürülmektedir. Piyasa ekonomisine geçiş sürecini dikkate alarak, ekonomik güvenliğin bugün çok önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Gümrük, ekonomik güvenliği sağlamada özel bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, gümrük hizmetlerinin geliştirilmesi ve sürdürülmesi hem ulusal hem de ekonomik güvenlik açısından çok önemli bir yere sahiptir. Bu neden tez konumuzun güncel olduğunu söyleye biliriz.

Bağımsızlık kazandıktan sonra, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ekonominin tüm alanlarında da bir reform ve yenilik dönemi ortaya çıktı. Bu nedenle, bu reformlar Azerbaycan'ın dünyaya ve Avrupa ekonomisine entegrasyonuna, uluslararası toplumun eşit bir hak haline dönüşmesine, vb. yol açmıştır.

Modern koşullarda, gümrük ödemeleri, bir yandan, pazar açıklığına katkıda bulunan önemli bir düzenleyicidir ve diğer yandan korumacılığın en yaygın dış ticaret araçlarından biridir. Ülkenin uluslararası iş bölümündeki yerini büyük ölçüde belirliyor ve devlet gelirlerinin önemli bir kısmını sağlıyor. Üstelik, geçtiğimiz yıllar içerisinde ithalat gümrük vergisi oranlarında istikrarlı bir düşüş yaşanmıştır.

Bu aşamada, Azerbaycan'ın dış ticaretinin gümrük tarifeleri düzenlemesinin yasal ve ekonomik temelleri genel olarak DTÖ normlarına ve kurallarına uygun düzenlenmiştir. Ancak, piyasayı açma, Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük tarifesinin ortalama oranını düşürme, ulusal girişimlerin korumacılığını koruma ve hem iç hem de dış pazarlarda rekabet edebilirliklerini sağlama sorunları çözülememiştir.

90'lı yıllarda Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gümrük hizmeti yalnızca, esas görevi bütçeye maksimum gelir getirisi sağlamak olan bir mali otorite olarak

kabul edildiyse, o zaman modern koşullarda mali işlerin önceliği, düzenleyici bir işleve yol açarak arka plana düşüyor. Mevcut aşamada, ekonomik ve gümrük politikasının ana görevlerinden biri, ekonominin üretim sektörünü geliştirmek için tarife ve tarife dışı düzenleme önlemlerinin entegre, esnek ve hızlı bir şekilde uygulanmasına yönelik bir mekanizma geliştirmektir. Bu durumda, yalnızca ülkede meydana gelen ekonomik süreçlerin dinamiklerini değil aynı zamanda Gümrük tarifeleri ve tarife düzenlemeleri konusunda Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) gerekliliklerini de dikkate almak gerekir. Buradaki en önemli şey, gümrük ödemelerinin özel bir yere sahip olduğu dengeli bir gümrük tarifesi politikasının geliştirilmesidir.

Değişen bir ekonomik durum ve dünya ekonomisinin dönüşümü bağlamında Azerbaycan'ın gümrük vergilerinin dış ekonomik ilişkiler sistemindeki rolünü gözden geçirmesi gerekmektedir. Azerbaycan'ın DTÖ'ye girmesi bağlamında rasyonel bir gümrük tarifesinin oluşmasına özel dikkat gösterilmelidir.

Bu problemler, dış ekonomik faaliyetlerin gümrük tarifelerinin düzenlenmesi konularına bilimsel temelli yaklaşımların geliştirilmesini gerektirmektedir ve tezin konusunun seçimini büyük ölçüde belirleyen Azerbaycan'ın ekonomik çıkarlarına saygı duyma gereği nedeniyle özel önem taşımaktadır.

Tezin amacı, dış ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesinde gümrük vergilerinin rolünü belirlemek ve uluslararası yükümlülöklere ve devletin ulusal çıkarlarına aykırı olmayan Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük tarifesinin yapısını geliştirmek için öneriler geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki hedefler belirlenmiştir:

- Devletin dış ekonomik faaliyet düzenleme yöntemlerini araştırmak;
- Ekonomik olarak gelişmiş ölkelerin gümrük tarifesi politikasının özelliklerini araştırmak;
- Devlet gümrük politikasının uygulanmasının temel özelliklerini belirlemek ve analiz etmek;
- Gümrük vergilerinin temel özelliklerini araştırmak;

- Gümrük vergilerinin ödenmesini sağlama mekanizmasının işleyişini analiz etmek ve iyileştirilmesi için öneriler geliştirmek;
- Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki gümrük ödemelerinin dinamikleri temelinde, ekonomik ilişkiler sistemindeki mevcut gümrük ödemelerinin durumu ile ulusal ekonominin nesnel ihtiyaçları arasındaki çelişkileri araştırmak;
- Azerbaycan'ın DTÖ'ye katılımının olası ekonomik sonuçlarını analiz etmek;
- Azerbaycan'ın DTÖ'ye katılımının bütçe sonuçlarının tahminini yapmak, ortalama gümrük tarifesi oranını%8'e düşürmek;
- Azerbaycan Cumhuriyeti dış ticaret faaliyetlerinde gümrük tarifesi düzenlemesinin iyileştirilmesine yönelik öneriler geliştirmek.

Yukarıdakilerle bağlantılı olarak, dış ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesinde gümrük vergilerinin rolünün tanımlanması, rasyonel kullanım problemlerinin incelenmesi bilimsel ve pratik olarak talep edilmektedir.

2. AZERBAIJAN'DA GÜMRÜK POLİTİKASININ OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

2.1 Gümrük politikasının 'da bağımsızlığın ilk aşamalarında kurulması

1991'den bu yana, bağımsızlık kazandıktan sonra Azerbaycan'ın ticaret ve gümrük politikasının yönü bir kez daha sıkı korumacılık noktasından son derece liberal bir serbest ticarete yöneldi. Dış ekonomik faaliyet, her türlü ticari egemenliğin geçit töreninin oynandığı, istediği, ancak bunu yapmayı bilen ve yapmayı bilenlerin dış ticarete girmeye başladığı bir test alanı haline geldi (Nesirova, 2002:54). Bu dönemde Azerbaycan'ın gümrük hizmetleri, şu anda olumsuz eğilimlerin devam etmesine neden olan, mal ve finansal piyasaların yetersiz şekilde dengelenen politikalarını dengelemek için mümkün olan her şeyi yapmıştır.

Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanan dış ekonomik politikasının temel amacı, dünya ekonomik ilişkiler sisteminin uluslararası iş bölümünün yararlarının kullanımıyla eşit entegrasyonudur. Modern dünya ticaret sisteminin tüm ülkelere karşı dış ekonomik politika konusunda katı şartlar ve kısıtlamalar getirdiği de dikkate alınmalıdır. Bu nedenle, ülke ekonomisinin yapısal düzenlemesi, bu düzenlemenin amacının tek bir kalkınma birimi olduğu gerçeğine dayanmalıdır. İthalat-ihracat işlemlerini etkilemek için karşılıklı hesaplama ve karşılıklı tamamlayıcı ekonomi politikaları kullanma zorunluluğunun dış ekonomik aktivite düzenleme sisteminin temel özelliklerinden biri olduğu belirtilmelidir. Dış ekonomik faaliyet deneyiminde, aşağıdaki beş grup ayırt edilmiştir: (Qanizade, 2010:25)

- Ekonomik düzenleme; gümrük ücretleri, meclisler, sınır vergilerinin dengelenmesi, ulusal emtia üreticilerine finansal yardım anlamına gelir;
- İdari ihracat kontrolleri, ithalat ve kısıtlamalar, ithalat lisansları, kotalar, ihracat kısıtlamaları;
- Teknik araçlar, standartlar ve teknik normlar. Uygunluk değerlendirme standartları, güvenlik kuralları ve düzenlemeleri, emtia sertifika sistemleri, sağlık, sağlık normları, çevresel önlemler;
- Ulusal ihracatçılara ve emtia üreticilerine ihracata yönelik önlemler;
- Döviz-finansal önlemler.

Dış ekonomik faaliyetin serbestleştirilmesi için ekonomik reformlar çerçevesinde alınan önlemler, idari yöntemlerden ekonomik yöntemlere geçiş, dış ekonomik faaliyetin piyasa ilkelerine dayandırılmasını sağlamıştır. Bu nedenle, cumhuriyetimizin gümrük politikası çok güçlü ve mükemmeldir ve cumhuriyetimizin gelişimi için temel faktörlerden biridir (Red vb., 1999:85). Azerbaycan'ın gümrük hizmeti, ülkenin piyasa ekonomisine geçişini amaçlayan ilkelerle şekillendi.

1. Devletin gümrük politikasının uygulanması, dengeli ekonomik politikaya ve gümrük hizmetinin modernizasyon seviyesine bağlı olarak devletin gelişme yollarını belirleme konusunda çok önemlidir. Cumhuriyetin gümrük politikası, malların uygun gümrük rejimlerinin tanımlanması ve gümrük sınırından ulaştırma araçlarının tanımlanması yoluyla, cumhuriyetin dış ticaret cirosunun devlet düzenlemesinde amaca yönelik faaliyetin yönünü belirlemeye hizmet etmektedir.

2. Gümrük politikasının oluşturulması ve uygulanmasında yer alan kurumlar, bunun yanı sıra uygulama yöntemleri ve gümrük otoritelerinin gümrük düzenleme yöntemlerini kullanma biçimleri, gümrük politikası mekanizması kavramını oluşturmaktadır.

3. Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük politikası, ülke ekonomisinin devlet düzenleme sisteminin ana bileşenlerinden biridir. Gümrük sisteminin amacı ve amacı - Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gümrük politikasının ulusal devlet çıkarlarını sağlamak, ulusal ekonominin sosyoekonomik etkinliği ve rekabet edebilirliğini teşvik etmek amacıyla amacı, ülkenin ulusal güvenliği şunlardır: (Aslanlı, 2007:52)

- Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük bölgesinde gümrük kontrol ve emtia sirkülasyonu araçlarının daha etkin kullanılmasının sağlanması;
- Azerbaycan Cumhuriyeti i pazarının korunması;
- ulusal ekonominin gelişmesinin teşvik edilmesi;
- Azerbaycan devletinin ekonomi politikasından kaynaklanan görevlerin yerine getirilmesine yardımcı olmak;
- Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasına, bu Kurallara ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin diğer yasal düzenlemelerine uygun olarak tanımlanan diğer amaçlar.

Gümrük politikası uluslararası işbirliğinin genişletilmesine odaklanmaktadır. Ayrıca, Gümrük politikasının temel amacı Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yeterliliği dahilinde ekonomik güvenliği sağlamaktır. Ayrıca, gümrük ve gümrük işlemleri, gümrük vergileri, gümrük kontrolü, kaçakçılık kontrolünün güçlendirilmesi ve bu tür sorunların çözülmesinin uygun yolu Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük politikasının temelini oluşturmaktadır (Aras, 2005:231).

Gümrük politikasının oluşturulması ve uygulanması, tüm g kollarının yasama, yürütme ve yargı makamlarına katılımıyla ve ayrıca tarım ve girişimcilik çevrelerinin doğrudan katılımıyla gerçekleştirilebilecek karmaşık bir süreçtir. Gümrük politikasının özünü, gümrük tarifesi mevzuatında, farklı uluslararası gümrük birlikleri ve ilişkilerinin kurulmasında ve serbest gümrük ve ticaret bölgelerinin kurulmasında bulunur.

2.1.1 Azerbaycan Cumhuriyeti'nde gümrük işlerinin organizasyonu ve genel ilkeleri

Azerbaycan Cumhuriyeti Gümrük Kanunu'nun ikinci maddesine göre, gümrük meselesi, malların ve gümrük sınırından geçen ulaşım araçlarının gümrük tarifesi düzenlemesi, dış ticaret katılımcıları tarafından gümrük mevzuatının öngördüğü yasak ve kısıtlamalara ve diğer gümrük politikası uygulama araçlarına uyumu sağlayan bir yöntem setidir. Gümrük düzenlemesi,

mal ve haklarını gümrük sınırında taşıma hakkını kullanan kişilerce uyulması gereken norm ve kuralların tanımıdır. Gümrük düzenlemeleri, uluslararası antlaşmalara uygun olarak, gümrük mevzuatına ve dış ticaretin devlet düzenlemelerine uygun olarak yapılır (Alizade, 2001:4). Bu kısa tanım, gümrük işinin özünü bir bütün olarak niteleyemez, ancak kapsamlı bir şekilde tanımlayabilir.

Gümrük işinin bünyesine yukarıda gösterilenlerden başka gümrük istatistikleri ve Dış ekonomik faaliyetin ürün Nomenklaturasının (XİF MN) yürütülmesi kaçakçılık ve gümrük işi alanındaki diğer kanunsuzluklara karşı mübareze, gümrük kanunlarının bozulması ile bağlı işlerin hayata geçirilmesi ve bakılması da ait edilir (Allahverdiyev, Mammedov, 2003:5). Öyleyse, gümrük işletmelerinin yapısını teorik olarak yorumlayabiliriz. Gümrük işinin özünü incelemek hem öğrenciler hem de onlarla çalışmak isteyenler için özellikle önemlidir.

Yeni Gümrük Kanunu'na göre, gümrük işinin yapısı aşağıdakilere yansıtılmaktadır: (Atakişyev, 2004:45)

- Gümrük politikası;
- Gümrük sınırından mal taşıma ilkeleri;
- Özel gümrük prosedürleri;
- Gümrük-tarif Yönetmelik;
- Gümrük ödemeleri;
- Gümrük kontrolü;
- Malların dengelenmesi ve ekonomik faaliyetlerin gümrüklenmesi;
- Gümrük yetkililerinin kolluk faaliyetleri.

Bununla birlikte, bu birimlerin özel iş örgütlenmesinde ne kadar bağımsız olduğu, ancak kısıtlamalarıdır. Kişilikleri, kültürleri, kökleri ve butikleri ayırt edici olduğu için, genel olarak gümrüklerin bütünlüğüne ve bir başka deyişle ülkemizin ekonomik güvenliğine hizmet ediyorlar.

Gümrük işletmelerinin genel seviyesini, yapısını anlamak için, gümrük işlerinde alışılmış uygulamaların uygulanması zorunludur. Azerbaycan Cumhuriyeti Gümrük Kanunu'nun birinci fıkrasında, temel hükümlerin

oluşturulması yapılmıştır. Gümrük işlerinin organizasyonunda kullanılan temel kavramlar şunlardır: (Bayraktutan, 2003:175)

- Beyan- Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük sınırının gümrük kontrolü altında bulunan mal ve taşıma araçları hakkında sözlü, yazılı veya elektronik formda bilgi beyanı;
- Gümrük organı- gümrükleme ve gümrük hizmetinin gümrük kontrolünü yapmaya yetkili idari birim;
- Gümrük denetimi- gümrük makamları tarafından, malların ve taşıma araçlarının serbest bırakılmasından sonra gümrük beyannamesinde sağlanan bilgilerin doğruluğunu ve ayrıca malların ve taşıma araçlarındaki kısıtlamalara, şartlara ve koşullara uyma konusundaki yükümlülüklerinin yerine getirildiğinin doğrulanması için alınan önlemler;
- Gümrük servisi- gümrük mevzuatının uygulanmasından sorumlu devlet hizmeti ve ayrıca gümrük ödemeleri;
- Gümrük kontrolü- mevzuatın gözetilmesini sağlamak amacıyla gümrük makamları tarafından yürütülen eylemler;
- Gümrük beyannamesi- malların, ilgili gümrük prosedürüne göre yerleştirilmesi için gerekli olan, yürütme makamı tarafından belirtilen biçimde kişiler tarafından gümrük kuruluşuna sunulan bir belge;
- Gümrük ödemeleri- Gümrük vergileri, vergiler, gümrük ücretleri, devlet görevlileri ve bu makamın öngördüğü durumlarda gümrük makamları tarafından alınan ücretler;
- Gümrük prosedürü- mal ve nakliye araçlarının bu Kurallar uyarınca gümrük kontrolü altına alınabileceği ihracat, yeniden ihracat, geçici ihracat, serbest dolaşım, yeniden ithalat ve özel gümrük prosedürlerinden biri;
- Gümrük tarifesi- Gümrük sınırından ithal edilen ve dış ekonomik faaliyetin mal sınıflandırmasına göre sistematik hale getirilen mallara uygulanan bir gümrük vergisi oranları;
- Prosedür sahibi- gümrük beyannamesini hazırlayan veya adına gümrük beyannamesi hazırlayan veya adına ilgili kişinin hak ve yükümlülüklerini gümrük usulüne devretmiş olan kişi;
- Risk- gümrük mevzuatı şartlarına uymama olasılığı;

- Yetkili Ekonomik Operatör- Dünya Gümrük Örgütü'nün norm ve standartlarına uygun olarak basitleştirilmiş form ve gümrük kontrol yöntemlerini kullanmak için Gümrük Kanunu uyarınca yetkilendirilmiş bir tüzel kişilik;
- Vergiler- katma değer vergisi, yol vergisi ve gümrük makamlarına malların alınması için gümrük makamlarına verilen ve gümrük sınırındaki taşıma araçları;

Azerbaycan Cumhuriyeti toprakları tek bir gümrük bölgesi oluşturur. Gümrük bölgesi toprakları, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin iç sularını, Hazar Denizi'nin (göl) bir bölümünü Azerbaycan Cumhuriyeti'ne ait (buradaki adalar, yapay adalar, tesisler ve yapılar dahil) ve bunların üzerindeki hava alanını içerir. Gümrük bölgesinin sınırları ve serbest bölgelerin çevresi gümrük sınırındadır. Gümrük sınırı geçtikçe, gümrük sınırının çevresi- arazinin kapsamını sınırlayan çizgidir. Kısacası, gümrük sınırı devletin yasallığının sınırlarını tanımlar ve bitişik ülkelerin gümrük sınırlarını ortadan kaldırır (Bayramov, 1997:25).

Dış gümrük sınırı, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun gümrük sınırlarını aşılıyor ve eyalet sınırına denk geliyor. Dış gümrük sınırında, devlet sınırındaki yasada öngörülen idari-yasal rejim uygulanır. Dış gümrük sınırının konuşlandırılması, sınır muhafızları ile birlikte sınır muhafızları tarafından ortaklaşa gerçekleştirilir (Bayramov, 1997:27).

Dahili gümrük sınırı, gümrük bölgesinin iç kısmında yer almaktadır. Gümrük işlemleri, ücretsiz gümrük işlemleri ve gümrük işlemleri gibi ihtiyaçlar mevcuttur. Yasal zorunluluklara göre, gümrük sınırı sınırda korunur. Dünya'nın cephesinin yolu, sınır bölgeleri gibi sınırlandırılmıştır ve girişin girişine giren kişiye ve kontrol noktalarına giriş yapılır. Dahili gümrük sınırı, gümrük memurları tarafından gümrük bölgesinin gümrük ofisleri ile birlikte yapılmaktadır. Bazı durumlarda, yürütme organı tarafından gümrük vergileri uygulanır. Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yürütme organıdır.

2.1.1.1 Modern yönetim sürecinin uygulanması mekanizması

Modern koşullarda, gümrük memurlarının mesleki eğitimi, olumlu kişisel nitelikleri, gümrük mevzuatını mükemmel şekilde uygulayabilme ve uygulayabilme sorunları, gümrük işlerini günün gereksinimlerini karşılayabilecek düzeyde kurma sürecindedir. Gümrük politikası, dış politika faaliyetlerinin devlet düzenlemesinin temel ilkeleri ile tanımlanır: (Emiraslanov, 2001:50)

- Dış politikanın ayrılmaz bir parçası olarak dış ticaret politikası;
- Dış ticaret faaliyetlerinin tek tip devlet düzenlemesi ve uygulaması üzerinde kontrol;
- Tek döviz kontrol politikası;
- Dış ticaret faaliyetlerinin devlet düzenlemesinde tercihli ekonomik önlemler;
- Dış ticaret faaliyetlerinde katılımcıların eşitliği ve her türlü ayrımcılık;
- Dış ticaret katılımcılarının haklarının ve meşru çıkarlarının devlet tarafından korunması;
- Devletin ve kurumlarının dış ticaret faaliyetlerine, katılımcılarına ve bir bütün olarak ekonomiye hukuka aykırı müdahalesini dışlamak.

Gümrük makamlarındaki yönetim, nesnel ekonomik yasalara ve yönetişim yasalarına ve operasyon el hizmet faaliyetlerinde tüm katılımcıların tek bir kamu, toplu ve kişisel çıkar sistemine dayanmaktadır. Yönetimin önemli bir özelliği, gümrük faaliyetlerinin etkinliğini arttırmada önemli bir rol oynamasıdır. Yönetim yasaları, yönetim sisteminin temel ve alt sistemleri, burada meydana gelen süreçler ve dış çevre arasındaki genel, önemli ve temel ilişkileri yansıtır. Nesnel ve insanların bilincine ve isteğine bağlı değildir (Hüseynov, 2002:78). Yönetim yasalarını bilmek, yönetişim sistemlerinin oluşturulmasında ve faaliyetlerinin düzenlenmesinde idari hukukun gerekliliklerini dikkate almanıza izin verecektir. Bunlar arasında: yönetim sisteminin birliği yasası, orantılılık yasası, yönetim işlevlerinin merkezileştirilmesi oranının optimal oranı yasası, yönetilen ve yönetilen sistemlerin oranı yasası vb.

Yasanın yönetim sisteminin birliği üzerindeki etkisi, yönetim ilişkilerinin, kamu yönetim sisteminin üst yönetiminden alt düzeylerine kadar bir bütünlüğüne, yönetimin bütünlüğünde, yönetim sürecinin bütün yönlerinde, yönetim sürecinin bütün aşamalarında, yönetim sürecinin bütün süreçlerinde, işlemlerinin ve aşamalarında, yönetim sürecinin bütünlüğüne, birlikteliğine bağlıdır (İsmayılov, 2007:100).

Yönetim ve yönetim sistemlerinin oranı yasanın özü, yöneten sistemin yönetişim ile uyumlu olmasını sağlama gereğidir. Bu orandaki değişim, öncelikle kurumsal ve ekonomik faktörlerin etkilerinden dolayı farklıdır. Öncelikle ve en önemlisi, yönetim sisteminin gelişim ve işleyiş düzeyi, yönetilen sistemin operasyon el hizmet faaliyetine uygun olmalıdır. Yukarıda belirtilen yasaların yardımıyla, yönetim teorisinin içeriği, yönetim sürecinin temel işlevleri, yöntemleri, yapıları ve özellikleri ortaya çıkar. Sonuç olarak, sistematik bir yaklaşım yönetişim yasalarının kullanımının temelidir. Sistematik bir yaklaşım, sistematik olarak gereksinimlerini sistematik olarak ifade etmeyi ve tüm sistemin optimum performansını ve gelişimini belirlemeyi sağlar (Kahraman, 2004:45).

Gümrük makamlarındaki yönetim hem yönetişim objektif yasına hem de bunlara dayanan tek bir ilke sistemine dayanır. Yönetim ilkeleri, iktidar sistemine dayalı yol gösterici ilkeleri, kuralları, temel hükümleri ve davranış normlarını belirtir. Yönetim pratiğinde, genel, özel ve örgütsel teknolojik roller gümrük yetkilileri tarafından uygulanır (Markova vb., 1999:47). Genel yönetim ilkeleri stratejik yönetim normlarına ve tüm alanlarda ve gümrük birimlerinin alt sistemlerine tabidir. Ancak, her yönetim sisteminde belirlidirler. Genel yönetim ilkeleri şunlardır: sistemiktik, geri bildirim, bilginin güvenilirliği, iyimserlik ve bağlılık (Musayev, 2001:10).

1. Sistemiktik, yönetişimin olduğu ilkedir. Gümrük makamlarının yönetiminde sistemik sistemlerin yapısal ve işlevsel birliğini sağlar ve geliştirir;
2. Sistemin karşıt ilkesinin prensibi, gümrük makamlarının karşılaştığı görevlerin karmaşıklığı kadar önemlidir. Bilgi yönetimi konusunu, sistemi ve yönetim kararının uygulanmasını etkilemek için herhangi bir zamanda sistemin durumu hakkında fikir sahibi olmanızı sağlar;

3. Bilginin yeterliliği ilkesi, yönetim sistemi de dahil olmak üzere, gümrük sistemindeki bilgi işlemlerinin yoğunlaştırılmasının büyük önem taşıdığı anlamına gelir;
4. Yönetişim optimizasyonu ilkesi, gümrük makamlarında belirtilen amaçlara en azından maddi, finansal ve işçilik maliyetlerinde mümkün olan en kısa sürede ulaşmanın temelini oluşturur. Bu ilke, gümrük sisteminde farklı yöntem ve yöntemlerle sağlanmaktadır.

Yönetimin özellikleri gümrük sisteminde iki büyük gruba ayrılır. Gümrük faaliyetlerinin ekonomik, sosyal ve politik ve ahlaki alanlarında uygulanan ilkeler ve ikinci devletin ekonomik güvenliğini yetkinlik içinde sağlayan bir devlet kolluk kuvvetleri olarak gümrük otoritelerinin ilkeleri. Bunlar özel ilkelerdir: yasallık, etkinlik, merkezi merkezileşme; süreklilik, işlerlik, esneklik, sorumluluk, arka arkaya, uçtan uca oryantasyon vb. (Maharramova, 2004:47).

Birleşik bir liderlik ilkesinin önemini vurgulamamız gerekiyor. Bu ilke, bir yandan yönetim kurulunun ve diğer yandan yürütme işlevlerinin kişisel sorumluluğunu üstlenir. Üniversite, görevlendirme için her bir gümrük memurunun sorumluluğunu ortadan kaldırmaz, ancak kişisel sorumluluğunu üstlenir. Gümrük organlarında, her hükümet seviyesinde tekdüze yönetim ilkesi sürekli çalışmaktadır, çünkü gümrük makamlarının başkanları tek haklara (işlevlere) ve yasalarla ayrılmış işlevlerine sahiptir. Bu ilkeye göre, gümrük makamlarının başkanı başkandır. Gümrük idaresindeki en önemli hususlar yönetim kurulu toplantılarında görüşülür. Tüm gümrük birimlerinin ve çalışanlarının, Kurul toplantılarında kabul edilen Başkanın emri ile karar vermesi zorunludur. Genel gümrük kuruluşuna bağlı diğer kuruluşların başkanları tek tip liderlik ilkesiyle çalışır (tekeli) (Muradov, 2004:147). Gümrük memurları ve Gümrük memurları, yönetim faaliyetlerinde tek bir rehber ilke uygulamaktadır. Uygunluk yönetimi ilkesi, yönetim sistemi ve dış çevresi hakkında kaliteli bilgi sağlamak için durumun kapsamlı bir analizini gerektirir. İş bölümü, tüm yönetim faaliyetlerinin bir yönetim sistemi içinde organize edilmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

2.1.1.2 Gümrük iş organizasyonu, yönetsel ilişkiler ve yönetimin örgütsel yapısı

Gümrük yetkililerinde yönetimin belirli işlevleri şunlardır: (Nadirov, 2001:2)

1. Gümrük yönetimi fonksiyonu;
2. Finansal yönetim fonksiyonu;
3. Sosyal performans yönetimi fonksiyonu;
4. Yönetimin idari yönetim fonksiyonu.

Yönetim yöntemi- hedeflere ulaşmak için kontrol nesnesi üzerindeki etkilerin, yöntemlerin, araçların ve etki biçimlerinin bir kümesidir. Yönetim yöntemlerini öğrenirken, etkilerinin yönünün gümrük hizmeti de dahil olmak üzere sosyoekonomik sistemin somut amacı ile belirlendiğine özellikle dikkat etmek gerekir. Bu amaç, uygun yönetim yöntemlerinin uygulanmasını gerektiren spesifik örgütsel, ekonomik, sosyal ve teknik sorunların çözülmesini gerektirir (Rüstemov, 2001:152).

Yönetim yöntemleri, yönetim faaliyetlerinin ölçeğine ve etkisine göre sınıflandırılır. Genel ve özel yöntemler, gümrük birimlerindeki yönetim faaliyeti ölçeğine göre farklılaşmaktadır. Genel yönetim yöntemleri, gümrükte küresel sorunları ve stratejileri ele almaya, tüm gümrük sisteminin temel amaçlarını ve işleyiş sorunlarını tanımlamaya odaklanır. Özel yönetim yöntemleri çoğunlukla operasyon el ve güncel yönetim sistemlerinde (bölgesel gümrük idareleri, gümrük vb.) kullanılır. Gümrük sistemlerinin etkilerine bağlı olarak doğrudan ve dolaylı etki yöntemleri uygulanmaktadır (Sabiroğlu, 2006:4). Doğrudan etki yöntemleri devletin iradesine ve otoritesine dayanır. Örgütsel merkezi olmayan ve yasal yöntemleri içerirler.

Gümrük yetkililerine üç grup örgütsel belirleyici yöntem uygulanmaktadır: örgütsel kararname ve disiplin. Asıl yer, ilk grubu oluşturan örgütsel etki yöntemleriyle doludur. Yönetişim sistemindeki örgütsel ilişkilerin uzun vadeli bir belirleyicisidir ve düzenleme, standardizasyon ve rehberliği içerir (Samedov, 2005:96).

1. Düzenleme katı bir kurumsal etki türüdür. Sistemin örgütsel temelini ve gümrük otoritelerinde yer alan süreçleri, örgütsel hükümlerin hazırlanması ve uygulanmasını tanımlar. Bu hükümler aşağıdakileri içerir: gümrük sisteminin

işleyişini ve bir bütün olarak gümrük sisteminin örgütsel özelliklerini düzenleyen genel hükümler; işin bölümlerinin örgütsel durumunu, işlevlerini, işlevlerini, yetkilerini belirleme ve belirleme prosedürünün hükümleri; Bölümlerin tip yapıları, personel programları ve görev tanımlarıyla görevlerin düzenlenmesi.

2. Normalleşme, daha az katı bir kurumsal etki türüdür ve faaliyetin yönü olarak kullanılan norm ve normlardan oluşur ve alt ve üst sınırlarını tanımlar.
3. Rehberlik, daima çalışmanın başarılı bir şekilde uygulanmasına odaklanan bir metodoloji ve bilgi yardımına sahiptir.

İkinci örgütsel merkezi olmayan yöntem grubu, yönetim organlarının rutin işlerini sağlamak için kullanılan merkezi olmayan eylem yöntemleridir. Bu, örgütsel etki yoluyla oluşturulan örgütsel yapıya dayanan mevcut örgütsel işletme yöntemleridir. Gümrük sisteminde, yetki ve sorumluluklar merkezi olmayan etki yöntemlerine dayanmaktadır (Selçuk, 2004:247).

Üçüncü grup örgütsel merkezi olmayan yöntem disiplinin etkileridir. Gümrük yetkililerinin özü ve yöntemleri sorumluluğu belirlemektir. Catering sistemindeki örgütsel ilişkilerin istikrarını sağlamak için disiplin şartları ve sorumlulukları ile tasarlanmıştır. Kişisel, toplu, maddi, ahlaki ve hizmet sorumlulukları ayırt edilir.

Üç grup örgütsel kod çözme yöntemi ayrı ayrı kullanılır ve gümrük sisteminde hem ayrı ayrı hem de birlikte zenginleştirilir. Meşru yöntemler, sosyal ekonomik sistemin unsurları ve yönetim sürecinde aralarındaki ilişkidir ve bir dizi yasal yol ve tekniktir. Yasal yöntemler şunları içerir: yasal normların hazırlanması, kullanılması ve uygulanması, yasal ilişkiler, yasal gerekliliklere uygunluk. Yasal hükümler, tüm gümrük birimlerinin gümrük sistemindeki yerini ve yönetim yöntemlerini belirler ve diğer kuruluşlarla ilişkilerinin niteliğini ve içeriğini tanımlar (Shakaraliyev, 1999:25).

Sosyal ve politik psikolojik yönetim yöntemleri, gümrük sistemlerinin yönetiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, kolektifin sosyal özelliklerine ve faaliyetlerinin ekonomik ve örgütsel performansına güçlü bir bağımlılık vardır. Sosyal Psikolojik Yönetim Yöntemleri, kolektifin oluşumu ve gelişimi sürecinde, içinde meydana gelen toplumsal süreçlerde somut etkinin

yöntemleri ve araçlarıdır. Sosyal uyum yöntemleri, sosyal uyum, sosyal uyum, sosyal miras, sosyal yenilik ve ahlaki teşvik yöntemlerini içerir (Sucayev, 2003:254). Sosyal etki yöntemleri, kültürel, eğitimsel ve profesyonel personel seviyesini arttırma, personelin volatilitesine karşı mücadele etme ve yaşam ve yaşam koşullarını iyileştirme önlemleri de dahil olmak üzere, gümrük otoritelerinin sosyal gelişim planlarına yansır.

Ekonomik yönetim yöntemleri, işletme üzerinde amaca etki eden, ekonomik çıkarlara dayalı bir yöntem sistemidir. Gümrük kuruluşlarında ekonomik yönetim yöntemlerinin merkezi planı ve ekonomik teşvik yöntemi. Yönetim konularının niteliğine bağlı olarak, gümrük makamlarında bu veya diğer ekonomik-matematiksel yöntemler kullanılabilir. Formalizme, zayıf formüle edilmiş ve formalize metotlara ayrılırlar (Şaulov, 2001:78).

Sonuç olarak, burada yönetim teorisi ana kategorilerinin kavramlarının gümrük hizmetine uygun olarak değerlendirildiği belirtilmelidir. Kategorileri bilmek çok önemlidir. Yönetişimin özünü ve mekanizmasını anlamamızı sağlar. İncelenmekte olan kategorileri bilmek, yöneten yasaları etkili bir şekilde anlamak için bir anahtardır.

2.1.2 Cumhuriyetimizdeki modern gümrük ve ithalat-ihracat operasyonlarının analizi

Gümrük alanında yapılan reformlar, gümrük suçlarının önlenmesi, gümrük kontrolünde ileri teknolojilerin uygulanması, gümrük ödemelerinin bütçeye girişi üzerinde kontrol ve döviz kontrolünün güçlendirilmesi, gümrük belgelerinin uluslararası gereksinimlere uyarlanması, gümrük hizmetinin etkinliğinin düzenli bir şekilde analiz edilmesi ve yapısal bölümlere yöneliktir (Yaqubov, 2001:3).

Yasal ve yasal düzenleme çerçevesinin oluşturulması, gümrük işlerinin şekillenmesinde kilit öneme sahiptir. Gümrük işlerinin yasal dayanaklarının oluşturulmasında önemli bir rol oynayan ve 10 Haziran 1997 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti yasaları ile onaylanan Gümrük Kanunu, devletin iç ve

dış politikasının ayrılmaz bir parçası olan tek biçimli gümrük politikasının hedeflerini ortaya koymaktadır.

Gümrük Kanunu'nu onaylarken, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde dış ticaretin düzenlenmesine ilişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin onaylanması, ilgili Bakanlar Kurulu kararnameleri ve kararları ile diğer yasal-normatif belgelerin ithalat-ihracat işlemlerinin gümrük kontrolünün iyileştirilmesinde önemli bir rolü vardır, Gümrük tarifeleri kanununun yürürlüğe girmesi, gümrük işletmelerinin yasal dayanağını daha da güçlendirmiştir. Bu kanuna göre, 12 Ocak 1998 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gümrük bölgesine ithal edilen ve bu bölgeden ihraç edilen malların gümrükten geçirilmesine ilişkin kurallar" kabul edildi. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gümrük tarifeleri ve para birimi düzenlemelerine ilişkin yasaları, gümrük makamlarına döviz kontrolü yapma hakkı verdi ve gümrük vergilerinin devlet bütçesine doğru şekilde aktarılmasını istedi (Veliyev, 2013:35).

Gümrük mevzuatının geliştirilmesinde 27 Ekim 1998 tarihli Azerbaycan Cumhurbaşkanı kararnamesi ile onaylanan Devlet Gümrük Komitesi Yönetmeliği de önemli bir rol oynamaktadır. Bu belge, SSCB'nin ülkedeki gümrük politikasının stratejik sorunlarını belirleme ve çözme işlevlerini yansıtmaktadır (Veliyev, 1997:79).

Ülkemizin gümrük idaresini dünya standartlarına yaklaştıran önemli belgelerden biri de 7 Aralık 1999 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu tarafından onaylanan "Gümrük İdarelerinde Hizmet Tüzüğü" oldu. Gümrük makamlarına kolluk makamı verilmesi, gümrük alanında kaçakçılık ve diğer suçları önlemek için makul önlemler almasına izin verdi (Seyidoğlu, 2001:15).

Söz konusu dönemde, Devlet Gümrük Komitesinin uluslararası ilişkileri genişledi ve Azerbaycan'ın uluslararası ekonomik entegrasyonun gelişmesinde ve güçlendirilmesindeki rolü arttı. Azerbaycan, 17 Haziran 1992 tarihinde Dünya Gümrük Örgütü'ne üye olmuş olmasına rağmen, gümrük sisteminin gelişimi uluslararası gümrüklerin ve uluslararası standartların daha geniş ve etkili bir şekilde temsil edilmesine yol açmıştır. Michel Dane'nin Eylül 1999'da Sovyet sonrası alanda ilk kez Azerbaycan'a yaptığı ziyaret ve ulusal lider

Haydar Aliyev ile görüşmesi ülkemizle bu örgüt arasında ikili ilişkiler kurulmasında önemli rol oynadı. Ayrıca, Devlet Gümrük Komitesi'nin 24 Haziran 1999'da DTÖ Mali Komitesinin bir üyesi seçilip, 6 Temmuz 2000'de Dünya Ticaret Örgütü'nün ana organlarından biri olan siyasi komiteyi temsil etmesi, Azerbaycan'ın geleneklerine dünya deneyiminden azami fayda sağlamıştır (Memmedov, 2003:85).

Dünya Gümrük Örgütü'ne üye devletlerin gümrük hizmetleriyle olan ticari ilişkileri olumlu sonuçlar verdi. Bu şartlar altında- 30 Eylül 2003, Bakü'de WCO Bölgesel Eğitim Merkezi açıldı. Devlet Gümrük Komitesi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, BDT Gümrük Hizmet Kurulları, Ekonomik İş birliği Teşkilatı, Gümrük İş birliği Komitesi ve diğerleri dahil olmak üzere diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapıyor ve ilgili kurumlarla ilişkilerini genişletti (Memmedov, 2003:87).

Petrol stratejisinin uygulanmasında gümrük hizmetinin yeri ve görevleri açıkça tanımlanmıştır. Azerbaycan Uluslararası İşletme Şirketi'ne (AIOC) ithal edilen malların gümrüklenmesini hızlandırmak ve gümrük kontrolünü kolaylaştırmak için, Sahil (1997), Dubendi ve Liman (1998) ve ardından Yeni Sahil 2002) faaliyete geçti. TASIC ve TRACECA programları dahilindeki uluslararası kuruluşlarla ortaklaşa alınan önlemler neticesinde, sınır kontrol noktalarındaki gümrük işlemlerinin uyumlaştırılması ve basitleştirilmesi için önemli adımlar atılmıştır (Memmedov, 2003:89).

Bilindiği gibi, gümrük servisinin önemli yönlerinden biri, yasadışı uyuşturucu kaçakçılığı ve psicotropik maddelere karşı mücadeledir. Nitelikli kadroların yetiştirilmesine, modern teçhizatın kurulmasına, özel sinema hizmeti olanaklarına vb. Dikkat edilmesini içeren uyuşturucunun ülkeden geçişini önlemek için özel önlemler alınmaktadır. 1997'den bu yana, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin Azerbaycan'dan uyuşturucu kaçakçılığını önleme yardım programları, bu kuruluşların Bölgesel İlaç Kontrolü Bölgesel Yardım Programı'nın uygulanmasında Azerbaycan Hükümeti ile imzaladığı anlaşmaya uygun olarak, 29 Haziran 2001'den itibaren onaylanmıştır (Memmedov, 2003:92).

Modern zamanlarda Azerbaycan Gümrükleri, ülkenin kara, hava ve deniz yollarının ekonomik çıkarlarını ve güvenliğini koruyan ve kaacaklılıkla başarıyla mücadele eden mükemmel bir yasal temele ve gelişmiş bir altyapıya sahiptir. Kısacası, lkemizdeki dünyanın en gelişmiş gümrük sistemlerinden biri faaliyet göstermektedir. Bu modern gümrük sistemi bağımsız Azerbaycan devletinin kurucusu, ulusal lider Haydar Aliyev tarafından kuruldu (Mesimov, 2001:280).

Her yıl, Cumhuriyetin ekonomik ticaret ilişkilerinin coğrafiyası, ithal edilen ihracat operasyonlarının hacmindeki artış ve Azerbaycan'ın uluslararası ekonomik sisteme entegrasyonu, gümrük işlemlerine ilişkin normatif hukuki düzenlemeleri, gümrük devletlerinde gelişmiş devletlerin tecrübelerini ve bu alanda kabul edilen uluslararası sözleşmeleri geliştirmek. Halen önemli bir rol oynayan yeni Gümrük Kanunu'nun kabul edilmesi de dahil olmak üzere mevzuatının iyileştirilmesi. Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük mevzuatının daha da geliştirilmesi ve geliştirilmesi, ayrıca gümrük alanında uluslararası standartların incelenmesine ve uygulanmasına devam edilmesinin yanı sıra, 2006 yılında Avrupa Birliği'nin "Yeni Komşuluk Politikası" çerçevesinde kabul edilen "Azerbaycan-Avrupa Birliği Eylem Planı" (Kyoto Konvansiyonu) ve Dünya Gümrük rgt'nün Ulusal Gümrük Mevzuatında Uluslararası Ticaretin Kolaylaştırılması ve Korunmasına İlişkin Çerçeve Standartları ve ayrıca Azerbaycan Cumhuriyeti Gümrük Hizmetinin Performansının İyileştirilmesine İlişkin Sözleşme hükümlerinin ve Gümrük İşlemlerinin Basitleştirilmesi ve Değiştirilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşmelerin hükümlerinin uygulanması amacıyla Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler Gümrük Komitesi Kalkınma Programının ortaklaşa yürüttüğü "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Gümrük Hizmetinin İyileştirilmesi" projesi kapsamında ülkemizde faaliyet gösteren uluslararası uzmanlardan uzmanların katılımıyla yeni bir Gümrük Kanunu Tasarısı hazırlanmıştır (Sancak, 1999:95). Halen, proje Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İdaresi'nde yasal olarak incelenmektedir.

Şubat 2007 tarihli Cumhurbaşkanı Kararı ve 11 Kasım 2008 tarihli Devlet Başkanı Kararnamesi ile onaylanan "Azerbaycan Cumhuriyeti Gümrük Sisteminin Geliştirilmesine İlişkin Devlet Programı" ve 11 Kasım 2008 tarihli Devlet Başkanı Kararnamesi uyarınca, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Sınır Kontrol Noktaları Malların ve nakliye araçlarının kontrolünde "tek durak"

ilkesinin uygulanmasının amacı, gümrük sisteminin gelişimini hızlandırmak ve gümrük otoritelerinin işleyişini daha da iyileştirmektir. 14.04.2009 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile onaylanan "Azerbaycan Cumhuriyeti Bölgelerinin Sosyoekonomik Kalkınması Devlet Programı'na göre 14 Nisan 2009 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile ilgili alanlarda önlemler alınmıştır (Soyak, 2003:247).

2.2 2000-2017 yıllarında gümrük politikası

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi'nin kurulmasının 27. yıldönümü 30 Ocak 2019'da tamamlandı. Geçmişte, Azerbaycan'ın gelenekleri başarılı ve hızlı bir gelişim yolundan geçmiştir. Devlet Gümrük Komitesi, ekonomik güvenliğin korunmasına dayanan ve sosyoekonomik kalkınmayı teşvik eden devletin ulusal çıkarlarına hizmet eden saygın bir organ haline gelmiştir.

Ancak burada bir sınır var ve Azerbaycan geleneklerinin tarihinin eski ve tarihsel olarak zengin bir biçimde gelişmiş olduğuna dikkat çekmek istiyorum. Orta çağ belgeleri Azerbaycan'ın dış ticaret ilişkilerinin çok eski bir tarihe sahip olduğunu kanıtlıyor. 9. yüzyılda Azerbaycan topraklarında gümrük vergileri uygulandı. On sekizinci yüzyılın sonuna ve 19. yüzyılın başına kadar, Azerbaycan'ın Çarlık Rusya'sı tarafından işgaline kadar ücretsiz vergi ve gümrük politikası vardı (Karimov, 1998:156).

Geçtiğimiz dönemde, Azerbaycan Gümrük İdaresi, büyük lider Haydar Aliyev tarafından belirlenen prensiplere dayanarak esnek, profesyonel ve modern bir organizasyon haline getirildi. Buna karşılık, Cumhurbaşkanı İlham Aliyev gümrüklere sürekli dikkat ediyor ve her gümrük memuru devletin bakımını hissediyor.

Günümüzde Azerbaycan Gümrük Servisi, ülkedeki maliye politikasını başarıyla uygulayan, Cumhuriyet'in ekonomik çıkarlarını ve kuru, hava ve deniz yollarında güvenliğini koruyan, gelişmiş bir altyapıya sahiptir. Devlet Gümrük Komitesi ve kanun uygulama kurumu, kaçakçılık ve diğer suçlarla mücadeleyi güçlendirmek için hedefli önlemler almaktadır (Kamalov, 2000:25).

Yapılan reformlar sonucunda Azerbaycan'ın gelenekleri niteliksel olarak yeni bir gelişim aşamasına girmiş ve modern imajı oluşturulmuştur. Devlet Gümrük Komitesinin Azerbaycan Cumhuriyeti devlet bütçesinin oluşumundaki rolü önemli ölçüde artmış ve gümrük işletmelerinin ekonomik göstergeleri de önemli ölçüde artmıştır (İsmayılov, 2005:65). Azerbaycan Gümrük Hizmetinin temel işlevlerinden biri olan maliye politikasını uygulamak için alınan tedbirler sonucunda, bütçe gelirlerinde yıllık artış kaydedilmiştir.

Devlet Gümrük Komitesi, maliye politikasını uygulamak, ithalat-ihracat işlemlerinde gümrük kontrolünü iyileştirmek, dış ekonomik faaliyetlerde gümrük tarifesi düzenlemesini geliştirmek ve gümrük organlarında mali ve vergi mekanizmasını geliştirmek için 2016 yılında önemli çalışmalar yaptı.

Devlet Gümrük Komitesi'nin 2015 yılındaki yıllık bütçe tahmini 1 milyar 590 milyon manat olarak belirlenmişse, 2016 yılında bu taahhüt 1 milyar 810 milyon manat olarak belirlenmiştir. 1 milyar 810 milyon manatın yıllık bütçe tahmininin hala Ekim 2016'nın sonunda olduğunu belirtmek isterim (www.stat.gov.az erişim:12.02.2019).

Genel olarak, Devlet Gümrük Komitesi, 2016'da öngörülen 1 milyar 810,0 milyon manatın öngörüsüne göre 2 milyar 291,6 milyon manatın vergi ve harçlarını tahsil ederek tahminlerin%126,61'ini oluşturmuştur. Bu rakam 699,69 milyon manat veya 2015 yılına göre% 43,95 daha fazla (www.stat.gov.az erişim:12.02.2019).

Çizelge 2.1: Sosyal-Ekonomik Göstergeler

Göstergeler	2010	2013	2014	2015	2016	2017
İstatistik göstergeler						
Dış ticaret cirosu, mlyn. ABD doları	33160,7	43554,1	39407,5	25809,0	21596,6	24257,6
İhracat	26560,1	32841,6	30219,8	16592,3	13107,5	15475,6
İthalat	6600,6	10712,5	9187,7	9216,7	8489,1	8782,0
Gümrük bilgileri:						
Dış ticaret cirosu, mlyn. ABD doları	27960,8	34687,9	31016,3	21945,8	21946,7	22593,6
İhracat	21360,2	23975,4	21828,6	12729,1	13457,6	13811,6
İthalat	6600,6	10712,5	9187,7	9216,7	8489,1	8782,0
Tüketici mal ve hizmet fiyat endeksi:						

Önceki yıla göre	105,7	102,4	101,4	104,0	112,4	112,9
Sanayi üretimi üretici fiyat endeksi (önceki yıla göre yüzde olarak)	130,5	96,1	94,9	69,4	127,5	136,8

Kaynak: Azerbaycan İstatistik Komitesi <https://www.stat.gov.az/search/?q=g%C3%B6mr%C3%BCk>.

Genel olarak, son yıllarda Azerbaycan gümrükleri bir maliye politikası uygulamada başarılı olamamıştır. Devlet Gümrük Komitesi, gümrük kontrolü alanında daha etkin, gümrük sisteminin yeniden yapılandırılması ve malzeme ve teknik tabanın güçlendirilmesi, bilgi teknolojilerinin uygulanması ve kalifiye ve yetkin personel alımı konusunda başarı sağlamıştır.

Çizelge 2.2: 2019'da Azerbaycan Cumhuriyeti Dış Ticaret Göstergeleri

Aylar	Dış ticaret cirosu	İthalat	İhracat	Ticaret balansı
Toplam				
İstatistik göstergeler	2504,9	1022,7	1482,2	459,5
Gümrük göstergeleri	2302,3	1022,7	1279,6	256,9
Ocak	2302,3	1022,7	1279,6	256,9

Kaynak: Azerbaycan İstatistik Komitesi <https://www.stat.gov.az/search/?q=g%C3%B6mr%C3%BCk>.

Özellikle, 2016 yılının mayıs ayında faaliyete geçen Bakü Gümrük Müdürlüğü'nün yeni idari binasında, idare faaliyetlerinin en verimli ve güncel gereklilikler düzeyinde düzenlenmesi için uygun koşullar yaratılmıştır. Yeni binada gümrük işletmelerinin etkin organizasyonu, gümrük işlemlerinin hızlandırılması ve gümrük işlemlerinin yapılması, "tek pencere" sisteminin tanıtılması sağlanmıştır. Sonuç olarak, dış ekonomik faaliyet katılımcılarının gümrük işlemleri için harcadıkları zaman en aza indirilmiştir.

Son 27 yılın son 20 yılında, kaçakçılıkla mücadelede önemli değişiklikler yapılmıştır. Gümrüklerde operasyon el arama faaliyetlerini yürütmek üzere bir hedef yönetim sistemi ve mobil gruplar oluşturulmuş ve bu konuda, modern ekipman ve teçhizatla donatılmış kalifiye ve bilgili kadrolar görev almıştır. Alınan önlemler neticesinde, ortaya çıkan suçların gerçekleri, dinamikleri artırarak gözlemlendi.

Geçmişe baktığımızda, 2016 yılında 9016 dolandırıcılık vakası yaşandığını görüyoruz. Bu gerçeklerin 513'ü suçlu. Ve tabii ki, narkotik yasadışı kaçakçılığı hakkındaki gerçekler bunun merkezinde yer alıyor. Böylece, 2016 yılında, uyuşturucu kaçakçılığının yasadışı uyuşturucu kaçakçılığından kaçınmasını önlemek amacıyla gümrük idareleri tarafından alınan kesin tedbirlerin bir sonucu olarak, uyuşturucu madde, psikoterapik maddeler ve öncüllerinde 130 yasadışı trafik vakası ortaya çıkmıştır. Gerçeklere göre, 1 ton 113 kg 998 gram eroin, 6 kg 789 gram afyon, 3 kg 881 gram esrar, 11 kg 324 gram esrar, 30,697 gram metadan ve diğer maddeler dahil 1 ton 136 kg uyuşturucu ve psikoterapik madde yasa dışı cirodan çekildi (Maliye bakanlığı, 2018).

Devlet Gümrük Komitesi tarafından kaçakçılıkla mücadeleyi güçlendirmek ve uyuşturucu kaçakçılığını önlemek amacıyla, sınır geçiş noktaları modern röntgen cihazları ve diğer ilgili ekipman ve ekipmanlar ile donatılmıştır. Gümrük suçlarıyla mücadeleye katkıda bulunur.

Özellikle, 2016'da Azerbaycan gümrük memurlarının uyuşturucu kaçakçılığına karşı birçok başarılı operasyon gerçekleştirdiklerini belirtmek isterim. 17 Mart 2012 tarihinde Haşmaz Gümrük Bürosunda bulunan Samur gümrük postasında yapılan ve Azerbaycan'dan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin İran Cumhuriyeti'ne geçişi sırasında yapılan kontroller sırasında 468 kilogramdan fazla eroin bulundu. Bunu takiben, 16 Nisan'da Astara gümrük idaresinde Azerbaycan'dan İran'a, İran İslam Cumhuriyeti'nden Belçika'ya nakliye güzergahı sonucunda 506 kg'lık 095 gram eroin bulundu. 14 Ağustos'ta Astara gümrük idaresinden Azerbaycan'dan İran'a, İran'dan Gürcistan'a, oradan da Ukrayna'ya transit geçişle 137 kilogramdan fazla eroin ele geçirildi (Maliye bakanlığı, 2018).

Ülkemizde 2016 yılında yapılan derin reformlar, gümrük sisteminde olumlu değişikliklere yol açmıştır. Gümrük sistemindeki son reformların bir sonucu olarak, devlet sınır kontrol noktalarının kapasitesini artırmak ve vatandaşların rahatlığını sağlamak için "tek elden dükkân" ilkesi geliştirilmiştir. Ayrıca, ticari-ekonomik ilişkilerde ithalat-ihracat işlemlerinin kaydının basitleştirilmesi, uluslararası standartlara uygun olarak her yönden gümrük işlerinin yapılması, normatif-yasal taban oluşturulması, ticaretin

kolaylaştırılması, gümrük sınırının ticaret hacminin hızlandırılması, rolünü daha da geliştirmek için bir dizi amaçlı çalışma yapılmıştır (Azerbaycan İstatistik Komitesi, 2018).

4 Mart 2016 tarihli "Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Başkanının Emri" na göre "Gümrük Sistemine Reformlara Devam Edilecek Ek Tedbirler" e göre, ithalat-ihracat işlemlerinde şeffaflık, ithal malların gümrük işlemlerinin basitleştirilmesi, devlet memuru vatandaşlarının asgariye indirilmesi Gümrük beyannamelerinin elektronik beyannamelerinin kabul edilmesi amacıyla gümrük sisteminde modern teknolojilerin ve ekipmanların kullanılması ve gümrük kontrolünün etkinliğinin artırılması, malların taşınması ve taşıma araçları için diğer "yeşil koridor" un kullanılması amacıyla gümrük işletmelerinde otomatik risk yönetim sisteminin iyileştirilmesi ödevler yapıldı (Azerbaycan İstatistik Komitesi, 2018).

2.2.1 Günümüzde gümrük işinin özü, devlet düzenlemesindeki rolü ve önemi

21 Mayıs 2016 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile onaylanan "Yeşil Koridorun Kullanım Kuralları ve Malların Sınırlarını Aşmak İçin Diğer Düzenleme Sistemlerinin Kullanım Kuralları" ile Dış Ticaret Operasyonlarındaki Faaliyet Ölçeği, 21 Mayıs 2016 tarihli ve dış ticaret işlemleri, kurallar tarafından belirlenen diğer göstergeler ve risk grubu bazında bir dizi dış ekonomik faaliyet katılımcısı tarafından verilen Yeşil Koridorun kullanımı. Böylece Yeşil Koridorun uygulanması sonucunda gümrük kontrolü hızlı bir şekilde uygulanmakta ve gümrük beyannamelerinin süresi ve maliyeti azaltılmaktadır (Azerbaycan İstatistik Komitesi, 2018).

Aynı zamanda, geçen yıl Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük organları tarafından malları gümrük organlarına ilan etme prosedürleri basitleştirildi. Devlet Gümrük Komitesi, bireylerin ürünlerini daha şeffaf ve şeffaf hale getirebilmeleri için E-Devlet portalına yeni bir "Bireyselleştirilmiş Bildirim Beyanı" e-hizmetini entegre etti (Ekonomi bakanlığı, 2018).

Ülkemize gelen ve ülkemizden seyahat eden vatandaşların malları, araçları, mücevherleri ve para birimleri, valizlere eşlik etmeyen mallar, taşıyıcı tarafından taşınan mallar vb. Gümrük makamları hakkında, Devlet Gümrük Komitesinin resmî web sitesi (www.dgk.gov.az) veya Elektronik Hükümet

Portalı (www.e-gov.az) aracılığıyla, gümrük noktasına ulaşmadan önce çevrimiçi bilgi gönderebilirler.

Vatandaşların sınırı geçmelerini kolaylaştırmak için tüm sınır kontrol noktalarına "gümrük" şubeleri kuruldu. Bu bilgi şubeleri sayesinde vatandaşlar, basitleştirilmiş bir elektronik bildiri doldurmanın yanı sıra, gezginler için gümrük mevzuatı ve gümrük düzenlemeleri hakkında bilgi edinirler (Musayev, 2008:33).

Yeni hizmet, "vatandaş-memur" un en aza indirilmesini, gümrük hizmetlerinin sunumunda şeffaflığın yanı sıra gümrük kontrol noktalarında vatandaşlar tarafından zaman kaybının önlenmesini sağlayacak. Ayrıca, geçen yıl Devlet Gümrük Komitesi ithal edilen mal ve araçların gümrükten geçirilmesi yönünde bir adım daha attı. Girişimciler, gümrük vergilerinin daha esnek ve şeffaf bir şekilde uygulanmasının yanı sıra çeşitli bürokratik engellerin ve zaman kaybının ortadan kaldırılması amacıyla mal ve araçlarına ilişkin kısa bir ithalat beyanı sunarak başlangıç beyan e-servisinden faydalanabilirler (Memmedov, 2004:36).

Güncellenen gümrükleme işlemine göre, ithalat-ihracat operasyonları yürüten fiziksel ve tüzel kişiler, gümrük makamlarına gümrük sınırlarına geçmeden önce bir ithalat veya kısa vadeli ihracat beyanı göndererek gümrük makamları tarafından yürütülen dış ekonomik faaliyetlerin gümrük makamlarını bilgilendirir.

Girişimciler için bu yeniliğin temel avantajı, gümrük otoritelerinin ithal ve ihraç edilen mallar hakkında zaten bilgilendirilmiş olması ve böylece bu malların ve sınır kontrol noktalarındaki taşıma araçlarının daha hızlı geçişini sağlamak ve ayrıca gümrüklemenin daha esnek ve zaman alıcı olmasıdır (Memmedov, 2004:37).

Azerbaycan Gümrük Servisi, amaca yönelik faaliyetleriyle küresel gümrük ailesine entegre edildi ve kendisini Dünya Gümrük Örgütü'nün en aktif üyelerinden biri olarak kanıtlayabildi. Devlet Gümrük Komitesinin Haziran 1992'de Dünya Gümrük Örgütü'ne üye olduğu hatırlatıldı. Aynı zamanda, Devlet Gümrük Komitesi 1999 yılında WGC Mali Komitesinde ve 2000 yılında DTÖ Siyasi Komisyonunda temsil edildi. Neyse ki, Devlet Gümrük Komitesi

2016 yılında DTÖ Siyasi Komisyonunun bir üyesi seçildi (Ekonomi bakanlığı, 2018).

Dünya Gümrük Örgütü Siyasi Komisyonu'nun 44. oturumunu Aralık 2000'de Bakü'de istisnai bir durum olarak tutarak (Azerbaycan, Bağımsız Devletler Topluluğu'nda böyle bir olay düzenleyen ilk ülkedir), Azerbaycan Gümrük Hizmetinin kısa sürede geliştiğini ve ülkemizin uluslararası arenada artan etkisini, bir kez daha devletlerinin gümrük hizmetleriyle yakın iş birliğini gösterdi.

Ayrıca, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu, Interpol, Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü (GUAM), Uluslararası Karayolları Birliği, Karadeniz Ekonomik İş birliği Teşkilatı, Türk Dili Konuşan Ülkeler İş birliği Konseyi ve benzeri uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla iş birliği Hizmetin faaliyet kapsamını kapsadığını onaylar (Memmedov, 2004:38).

Ayrıca, Haziran 2013'te Dünya Gümrük Örgütü Genelkurmayında Gümrük İş birliği Konseyinin 121 / 122. oturumunda yapılan seçimlerin bir sonucu olarak, Azerbaycan Gümrük Hizmetinin Avrupa Bölgesinde 2013-2014 için DTÖ Başkan Vekili seçildiğini hatırladım (Ekonomi bakanlığı, 2016).

Genel olarak, bir dizi uluslararası kuruluşun üyesi olan Devlet Gümrük Komitesi faaliyetlerine yakından katılır ve ülkemizin inceliklerle karşılaştığı sorunların üst düzeyini uluslararası toplumun dikkatine sunar. Dağlık Karabağ sorunu, Komitenin liderliği ve Azerbaycan'ın işgal altındaki ve kontrolsüz bölgelerinde Ermeni ayrılıkçıların işgal ettiği ve kontrolsüz bölgelerinde yer alan diğer tüm konferanslarda, forumlarda ve seminerlerde gündeme getirildi; Narkotiklerin işlenmesi için özel laboratuvarların varlığı da gerçeklerle açıklanmaktadır (İskender, 2004:45).

Devlet Gümrük Komitesinin uluslararası iş birliğinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesine yönelik amaçlı çalışma yoğunudur. 25 yıllık faaliyet boyunca, Devlet Gümrük Komitesi, 77 ülke ile 24 uluslararası kuruluş arasında karşılıklı idari yardım ve iş birliği konulu bir Mutabakat Zaptı, Protokol ve Mutabakat Muhtırası imzalayarak, personelin niteliklerini ve gümrük alanında sahteciliğe karşı mücadeleyi arttırdı (Azerbaycan İstatistik Komitesi, 2017).

2.2.2 Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük politikası ve uluslararası standartlara uyumu

Bugün Devlet Gümrük Komitesinin etkinliğinde en modern bilgi teknolojisi uygulanır. Komitenin aparatını, yapısına dahil olan tüm gümrük organlarını ve bağlı olan diğer kurumları birleştiren gümrük hizmetinin birim kurumsal ağı hala 2006 yılından işletmeye alınmış. Şu anda bu ağ optik lifli iletişim kanalları üzerinden çalışır. İlişkinin ara verilmeden sağlanması amacıyla kurumsal ağın alternatif iletişim kanalları ile sağlamaya üzere çalışmalar sürdürülüyor (Bayramov, 2010:4).

Azerbaycan Cumhurbaşkanının "Azerbaycan Cumhuriyeti devlet sınırının çıkış birimlerinden geçirilen malların ve nakliye araçlarının yoklatılmasına" bir pencere "prensibinin uygulanması hakkında" 11 Kasım 2008 tarihli, 12 sayılı belgesinin ihtiyaçlarına göre 2009 yılında gümrük hizmetinin birim otomatik yönetim sistemi (Vais) ilk aşaması olan devlet sınırının çıkış birimlerinden geçirilen malların ve nakliye araçlarının kontrol ve varış gümrük organlarına iletilmesine elektronik kontrol sistemi işlenilib ve sistemin tüm gümrük organlarında sanayi istismarı sağlanıp (Bulatov, 1999:76).

2008 yılında "Gümrük işlemleri ve kontrolünün otomasyon sistemi" nin (GRNAS) ilk versiyonu, 2010 yılında ise GRNAS ve GDO (Gümrük ithal) program teminatlarının merkezi yeni versiyonu kullanıma verildi. 2011 yılında GRNAS ve GDO sistemleri geliştirilmiş ve onların Vais-e entegrasyonu sağlanıp. Bunun sonucunda sınırı geçen mal ve nakliye araçlarının gümrük işlemleri ve gümrük kontrolünün tek sistem şeklinde uygulanması mümkün olup. Gümrük organlarında 2011 yılında uygulanan gümrük işlemleri ve kontrolünün otomatik sisteminin Web teknolojilere dayalı yeni seçeneği mal ve ulaşım araçlarını mesafeden (aynı zamanda internet üzerinden) beyan sağlar. 2016 yılında Vais-in gümrük işlemleri ve denetimi alt Sistemi (Vais-GB) kâğıt teknoloji temelinde yeniden işlenilib, bilgi alışverişinin, teknolojik gelişmelerin ve ödemelerin Kağıtsız teknoloji bazında uygulanması sağlanıp (Gurbanlı, 2010:25).

2011 yılında sınırda ve ülke genelinde mal ve araçların hareketinin GPS aracılığıyla elektronik izlenmesi, kaçakçılık ve gümrük kurallarının ihlali

hallerinin önlenmesi amacıyla Hedef Merkezi kuruldu. Merkeze birleştirilen kameralarla tüm sınır geçiş noktalarının video müşahedesi yapılır (Ekonomi Bakanlığı, 2016).

2016 yılında sınırdan daha rahat geçişin sağlanması amacıyla kişilerce gümrük sınırından geçirecekleri araç hakkında ilk bilgilerin cep telefonu aracılığıyla Vais-e aktarımı alt sistemi hazırlanarak hizmete girdi. Şeffaflığın sağlanması ve yolsuzluk hallerine yol verilmemesi amacıyla sınır-gümrük organlarında gümrük ödemelerinin posta yoluyla uygulanmasını sağlayan alt sistem hazırlanarak işletmeye alınmış, ilgili posta bölümleri ile bilgi alışverişi sağlanıp. Kurumsal şebekede oluşabilecek hatalar dolayısıyla boş durma oranlarının ve veri kaybının önlenmesi amacıyla "Vais-çevrimdışı" alt Sistemi işlenilip ve tüm sınır kontrol noktaları giriş oldu (Ekonomi Bakanlığı, 2018).

Aynı zamanda, Karayolları tarafından taşınan malların kontrolü için Azerbaycan Cumhuriyeti'nin tüm gümrük kontrol noktalarında Sınır Geçiş Süresi Ölçümü (TRS) projesi uygulandı ve VAIS bu sisteme uyarlandı. Dünya Gümrük Örgütü'nün Malların Ölçme Yönergelerinde belirtilen metodoloji temelinde hazırlanan projenin uygulanması, malların ve nakliye tesislerinin sınır geçişine, transit ve geçişe geçişinden geçen süreyi ve toplanan istatistiksel verilerin analizini belirler, daha iyi kalite yönetimi sağlar (Ganjiyev, 2005:87).

Azerbaycan Gümrük Hizmetinin bu alandaki başarıları, çeşitli uluslararası olayların tartışılması için bir konu haline geldi ve birçok ülkenin ciddi ilgisine neden oldu. Özbekistan, Rusya, Makedonya ve Arjantin'in gümrük hizmetleri temsilcileri, elektronik gümrük hizmetleri ile ilgili projeleri ve Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi'nin BİT stratejisini tanımak için Azerbaycan'ı ziyaret etti (Eyüpoğlu, 2003:45).

2010 yılında, "Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesinin İnternet Bilgi Kaynaklarının Kurulması Kavramı" gereklilikleri dikkate alınarak SSCB'nin yeni web sitesi oluşturuldu ve faaliyete geçti. SSCB'nin web sitesinde, normatif-yasal belgelerin tümü, emtia isimlendirmesinin isimlendirilmesi ve gümrük tarifesinde kullanılan ilgili tarife oranları, Azerbaycan Cumhuriyeti mevzuatında yapılan değişikliklere göre düzenli olarak

güncellenmektedir (Haydarov, 2011:9). Yabancı ekonomik faaliyet katılımcılarının emtia isimlendirme ve tarife oranları hakkında bilgiye ulaşmalarını sağlamak için uygun bir arama motoru tanıtılmıştır.

Azerbaycan Gümrük Servisi, tüm gümrük işlerinde olduğu gibi, bilgi teknolojilerinin kullanımında da uluslararası iş birliğine büyük önem vermektedir. Bu amaçla, diğer ülkelerin gümrük idareleri uluslararası normlara hazırlandı ve bunlara uydu.

Dünya Gümrük Örgütü Genel Sekreteri Kunio Mikuriya'nın cumhuriyetimizin gümrük hizmetinde BİT uygulamalarının ve elektronik gümrük hizmetlerinin uygulanmasını ve 2010 yılında Tacikistan ve Özbekistan'ın gümrük makamlarına uygulanan 2010 yılında Devlet Gümrük Komitesinin bilgi teknolojisi uzmanlarının önerisini takdir etmesinden gurur duyuyor. İletilen BİT uzmanlığı (Hüseynov,2009:114).

Genel olarak, Devlet Gümrük Komitesindeki elektronik gümrük hizmetlerinde uygulanan projeler DTÖ, Asya Kalkınma Bankası ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından takdir edilmektedir. Sonuç olarak, Devlet Gümrük Komitesinin Değerlendirme ve Geliştirme Programları Genel Müdürlüğü temsilcisi, Asya ve Pasifik bölgesindeki Kâr Amacı Gütmeyen Ticaret Ağı Danışma Komitesi ve 2010 yılında Ticaretin Kolaylaştırılması Forumu üyeliğine seçildi (Azerbaycan Ekonomi bakanlığı, 2017).

3. DEVLET GÜMRÜK POLİTİKASININ KURUMSAL YÖNLERİ

3.1 Dış Ticaret İlişkileri Ve Pratik Gümrük Politikaları

Devlet egemenliği, her bir devletin gümrük konularının iç hukuk tarafından tek taraflı olarak düzenlenmesini gerektirmektedir. Ancak, her bir devletin jeopolitik konumu ve ayrı devletlerle ilişkileri, bu meselelere özel yaklaşımların kullanılması anlamına gelmektedir (Eldaroğlu, 2001:142). Aynı zamanda, gümrük politikasının uluslararası önemi de belirgindir ve sonuç olarak, bu konular koordinasyon konusu olur. Herhangi bir devlet, gümrük sorunlarının çözümünde diğer devletlerin çıkarlarını göz önünde bulundurmazsa veya çıkarları için siyasi açıdan sömürülebilir bir alan ise, dış ekonomik ilişkileri ve bir bütün olarak uluslararası ilişkileri karmaşıklaştıran çatışmalar ortaya çıkabilir.

Gümrük alanında uluslararası hukuki iş birliği, modern gümrük tarifelerinin karmaşıklığı ve çok sayıda gümrükleme kuralları bir zorunluluk haline geliyor. Uluslararası ticaret cirosunun gelişimi, turizm değişimi, insani ilişkiler, gümrük politikasının ana yönlerini belirleyen ve farklı devletlerin aynı normatif eylem türlerinin koordinasyonunu öngören gümrük mevzuatının tanımlanmasını gerektirir. Ulusal normların yakınsamasına yardımcı olmak, uluslararası hukuk prensiplerine ve hükümetler arası anlaşmalara dayanan uluslararası bir gümrük rejiminin kurulması. Ulusal gümrük hukuku sistemlerinin belirlenmesi, uluslararası ekonomik iş birliğinin genişlemesi ve entegrasyon süreçlerinin derinleşmesi için uygun koşullar yaratmaktadır (Emiraslanov, 2001:73). Gümrük düzenlemelerinin belirlenmesinin ana yolu, uluslararası anlaşmaların ve uzman uluslararası kuruluşların önerileridir.

Gümrük Tarifesi Kanunu, dış ticaretin devlet tarafından düzenlenmesi için önemli bir araç olan gümrük tarifesinin oluşturulması ve uygulanmasına ilişkin kuralların yanı sıra, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gümrük sınırını geçen

malların gümrük piyasası ile iç pazarın dış pazarla etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak için görevlerin tahsil edilmesine ilişkin kuralları belirler.

Gümrük tarifelerini oluşturma ve uygulama prosedürü bu kanunda tanımlanmıştır ve temel amaç, ithalat, ithalat ve ihracat mallarının ithalat yapısını etkin bir şekilde kontrol etmek, döviz gelirlerinin ve harcamalarının uygun bir oranını sağlamak, döviz varlıklarının Cumhuriyet'in gümrük bölgesine ithalat ve ihracatını etkin bir şekilde kontrol etmektir. Üretim, tüketici yapısında ilerici değişiklikler için koşullar yaratma. Ayrıca, cumhuriyet ekonomisinin dış rekabetin olumsuz etkisinden korunması, ekonominin dünya ekonomisine etkin entegrasyonu için şartların yaratılması gerçekleştirilmektedir. Gümrük vergisi oranı tek tip olacaktır ve gümrük sınırını geçen kişiler, gümrük tarifeleri kanununun öngördüğü durumlar haricindeki işlem türleri ile değiştirilemez (Abasov, 2005:204).

İhracat gümrük vergisi oranları ve mal listelerinin yanı sıra dış ekonomik düzenlemenin tarife dışı tedbirleri Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin elverişli ticaret rejiminin uygulandığı ülkelerin malları için ihracat gümrük vergisi oranlarının nihai sınırı, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Mejlisince belirlenir. Gümrüklemenin asıl amacı aşağıdaki gibidir: (Abdullayev, 2005:15)

- 1) Gümrüklerin işleyişini, gelişmesini ve iyileştirilmesini sağlamak için gümrüklerin ve diğer ilgili devlet organlarının verimli bir şekilde işletilmesi için koşullar yaratmak;
- 2) Gümrük politikalarının uygulanmasında çok demokratik değerlere dayanan en uygun, bilimsel olarak gerekçeli bir gümrük sistemi oluşturmak;
- 3) Ülke vatandaşlarının hak ve özgürlüklerinin yasal olarak korunması, kamu derneklerinin gümrük işlemleri ile ilgili faaliyetlerinin yanı sıra, yabancı yasadışı vatandaşların ve vatansız kişilerin haklarının korunmasının yanı sıra gümrük mevzuatındaki tüzel kişilerin güvence altına alınması için sağlam ve sağlam yasal güvenceler sağlamak;
- 4) Azerbaycan Cumhuriyeti'nin sosyal ve ekonomik avantajlarını ve çıkarlarını korumak (her şeyden önce, ülkenin ekonomik egemenliği ve ekonomik güvenliğinden, iç pazarın korunmasından, ulusal ekonominin teşvik

edilmesinden ve ayrıca Azerbaycan ekonomisinin uluslararası ilişkilerinden) geçmelidir.

Gümrük tarifesi düzenlemesinin önemli yönlerinden biri mali yükür. Bildiğiniz gibi, gümrük ödemeleri Gümrük Kanunu'nun 108. Maddesinde verilmektedir. Kurallara dahil edilen gümrük vergileri arasında katma değer vergisi, özel tüketim vergileri, gümrükleme gümrük ücretleri, depolama için gümrük vergileri, eşlik eden mallar için gümrük ücretleri vb. Gümrük yetkilileri tarafından mal ve araç taşıyan kişilerden alınan paraya gümrük ödemeleri denir. Yasalara göre tüzel ve gerçek kişilerden toplanan zorunlu fonlara, devletin maliyetlerini karşılamak ve ekonomik sosyal hayata müdahaleyi sağlamak için vergi denir (Aslanlı, 2011,14).

Vergi ve gümrük ödemelerinin yasal temeli, Azerbaycan Cumhuriyeti Gümrük Kanunu ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ilgili yasaları tarafından öngörülen hükümlerdir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gümrük bölgesine ithal edilen ve bu bölgeden ithal edilen mallara katma değer vergisinin uygulanması, Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu'na göre yapılır (İsmayılov, 2005:83).

Gümrük mevzuatına uygun olarak ithalat ve ihracat işlemlerinde KDV ve tüketim vergisi alınır. KDV, nüfus giderlerinden düşülen dolaylı bir vergidir. Çünkü bu vergi üretim ve satış sürecinde üretilmektedir. 1 Ocak 2001 tarihinden geçerli olmak üzere, Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu'na göre, KDV'nin% 18'i kabul edilmiştir. Faiz oranı ve KDV hesaplaması, vergi objeleri farklı ülkelerde bireyseldir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde KDV ile ilgili kanun ve rehberler kabul edilmiştir. 1992 itibariyle, KDV oranı 2001'den%28'e%18'e düşürüldü. Sonunda, KDV oranının İspanya ve Fransa'da%12, Almanya'da%14, İngiltere'de%15, Portekiz'de% 16, vb. Alınan mallara KDV uygulanması iki işlevi yerine getirir: (Koçak, 2005:115)

- 1) Dış ekonomik faaliyetin düzenlenmesi veya daha doğrusu iç piyasada yerli ve ithal mallar arasındaki rekabetin düzenlenmesi;
- 2) Devlet bütçesinin gelir kısmını dolduracak mali fonksiyon.

KDV sözleşmede belirtilen para birimine göre hesaplanır veya daha doğrusu malların gümrük değeri hesaplanan para birimine göre hesaplanır. KDV, üç temel değer toplamı olarak hesaplanır: (Musayev, 2001:165)

- Malların gümrük değeri;
- Gümrük vergisi (özel ve birleşik tarifeler ile hesaplanır);
- Tüketim vergisi

1995'ten bu yana KDV, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde dış ticaret mallarından muaftır. İthal edilen mallar, üretim ülkesindeki katma değer vergisine dahil edilmediğinden, tüketici ürünleri katma değer vergisinden muaftır. Bununla birlikte, ülkelerindeki özel gümrük sistemi nedeniyle, bu ülkelerden Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarına katma değer vergisine ithal edilen malların ithalatı, katma değer vergisine tabidir, Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu kararıyla yönetilmektedir.

3.2 Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Örgütlenme Ana Yönleri Ve Dış Ekonomik Faaliyetlerin Düzenlenmesi

Devletin dış ekonomik faaliyet düzenlemesinin büyük bölümünün iç piyasayı dış rekabetin istenmeyen etkilerinin korunmasına yönlendirmesi nedeniyle, bu görevler ağırlıklı olarak dış ekonomik faaliyetin tarife düzenlemesi ile yerine getirilmektedir. Tarife düzenlemesi, dış ekonomik faaliyeti düzenlemek için geleneksel fakat aynı zamanda aktif araçlardan biri olarak kabul edilir. Emtialar üzerindeki ithalat ve ihracat vergisi oranları belirlenerek tarife düzenlemesi yapılır ve devlet, bu oranları belli bir süre içinde kaldırarak dış ticaret faaliyetlerini, diğer bir deyişle dış ticareti düzenler (Şen, 2005:97). Tarife Yönetmeliği, ulusal ekonomik güvenliğin korunmasını, kamu düzeninin korunmasını, halkın yaşam ve sağlığının korunmasını, toplumun ahlaki ve manevi değerlerinin yanı sıra, ülkenin gümrük sınırında gümrük ödemeleri alarak devlet bütçesi gelirlerinin ödenmesini sağlar.

Dış ekonomik faaliyetin tarife düzenlemesinin temel amaçları şunlardır: (Şen, 2005:23)

- Ülke genelinde ithalatın emtia yapısını geliştirmek;
- Ülke içindeki malların ithalatı ve ihracatının, döviz gelirlerinin ve harcamalarının olumlu bir oranının sağlanması;
- Döviz varlıklarının ülkenin gümrük bölgesine ithalatı ve ihracatı üzerinde etkili kontrol sağlamak;

- Ülkedeki emtialarına üretim ve tüketim yapısında ilerici değişiklikler için koşullar yaratmak;
- Ülke ekonomisini dış rekabetin olumsuz etkilerinden korumak;
- Ülke ekonomisinin dünya ekonomisine etkin entegrasyonunu sağlamak.

Modern devletin gümrük tarifesi, ticari ilişkilerin düzenlenmesi için kilit bir araçtır. Tarifelerin düzenlenmesinde tarifenin anlamlılığını etkileyen birkaç önemli yön vardır. Bunlar, gümrük vergilerinin türlerinin seçimi, tarife yapısının oluşturulması, tarife sınıflandırma sisteminin geliştirilmesi ve ithal edilen malların menşe ülkesinin gümrük vergilerinin tutulması amacıyla belirlenmesi yöntemidir. Gümrük tarifesinin ekonomik rolü, ücretlerin malların maliyetini etkilediği ve ulusal piyasayı koruduğu, sermaye birikimini, ekonominin farklı sektörlerinde getiri oranını ve kâr oranını etkili bir şekilde etkilediğine ve ulusal ve uluslararası koşullarda üretim farklarını dengelemesine bağlıdır (Şekeraliyev, 2006:157).

Örneğin, Azerbaycan Cumhuriyeti "Gümrük Tarife" Kanunu, dış ticaretin devlet düzenlemesinin önemli bir aracı olan gümrük tarifesinin oluşturulması ve uygulanmasına ilişkin kuralların yanı sıra, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin iç pazarının dış pazarlarla etkin bir şekilde iletilmesini sağlamak suretiyle, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gümrük sınırından geçen mallara uygulanan vergilerin uygulanmasına ilişkin kuralları belirlemektedir. Kanunda, gümrük tarifesi aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır: (Süleymanov, 2013:90)

Tarife, Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük sınırından yapılan ve dış ekonomik faaliyetin Emtia isimlendirmesine göre yapılan mallara uygulanan sistematik gümrük vergisi oranlarının toplamıdır. Gümrük tarifesi genellikle aşağıdaki temel işlevleri yerine getirir: (İbadoğlu, 2002:73)

- Çeşitli malların ithalatı için vergi oranlarının farklılaştırılması yoluyla ithalatın optimal emtia yapısını oluşturur;
- Fiyatlandırma mekanizmasının ayrılmaz bir parçası olarak sosyal hizmetlerin ve iş faaliyetlerinin ekonomik sonuçlarını etkiler;
- Dış rekabetin önemli bir etkiye sahip olabileceği ekonominin ayrı ulusal sektörlerini savunur;

- Aktif bir dış ticaret politikasını kolaylaştırmak, pazarlara mal ihracatını kolaylaştırmak, serbest bölgeler, gümrük birlikleri oluşturmak için ticaret müzakereleri sırasında karşı tarafa baskı uygulamak;
- İthalat ve ihracat oranlarını, döviz harcamalarını ve makbuzlarını optimize eder ve olumlu bir ticaret dengesi yaratır.

Gümrük tarifesinin pragmatik rolü (ithal edilen malların değeri için bir değer engelinin oluşturulması) daha belirgindir. Bu rol emtialar da farklıdır. Bazıları, bazı hammaddeler, bazı yarı mamul ürünler ve diğerleri (hazır endüstriyel ürünler ve tarım ürünleri) için daha az önemlidir.

Gümrük Vergisi, ithalat ve ihracatın önemli bir koşuludur, ancak mallar ülkenin gümrük bölgesine mal ithal ederken veya ihraç ederken mallar gümrük idareleri tarafından haklı bulunmaz (Bulut, 2007:66).

3.3 Ekonomik Küreselleşmenin ve Gümrük Politikalarının Dönüşümü

Azerbaycan Devlet Gümrük Komitesi'ne göre, 2017 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti ticaret işlemlerinin (dış ticaret cirosu) 17675 727 bin, ithalat işlem hacmi- 8 532 448 bin, ihracat işlem hacmi- 9143 280 bin, dış ticaret dengesi- 610 832 bin ABD işlem hacmi ise 2016 yılına göre%19,46 azaldı. İhracat ve ithalat aylarını 2016 yılına kadar analiz edersek, Haziran-Kasım döneminde, ihracat hacminin ithalat hacmini aştığını görüyoruz. Bunun temel nedeni, bu dönemde mevsimsel olarak, Azerbaycan'dan yoğun meyve ve sebze ihracatı göstermenin mümkün olmasıdır (Ekonomi Bakanlığı, 2018).

2017 yılında gümrük idareleri, devlet bütçesine 1 515 258 bin AZN, 1 515 253 bin manat KDV, AZN 92 894 bin tüketim vergisi ve 83 242 bin manat tutarında olmak üzere toplam 2 291 598 bin manat sağlamıştır. 2016 yılında bu göstergeler şu şekildedir: Gümrük vergileri için KDV ile ilgili 387 379.80, tüketim vergileri için 1 101 155.34, yol vergisi için 83 588.73, yol vergisi için 19 783.56 ve bütçe için 1 591 907.43 AZN. 2015 yılında gümrük idaresinin mali faaliyetlerinin bir sonucu olarak, bütçeye 1 510 759,04 manat tutarında vergi ve vergi ödemesi yapılmıştır (Azerbaycan İstatistik Komitesi, 2018). Bu rakamların karşılaştırılması, gümrük vergileri ve vergilerden bütçeye gelirin arttığını

göstermektedir. Bu artış, ticari cirodaki düşüşün arka planında gerçekleşir. Gümrük vergileri ve vergilerinin ağırlıklı olarak ithal mal ve hizmetlere uygulandığını göz önüne alarak bunun nedeni, manatın devalüasyonunun bir sonucu olarak yabancı para cinsinden ifade edilen bu malların gümrük değerinin olduğunu söyleyebiliriz.

Azerbaycan ekonomisi dünya ekonomisine entegre edilmiştir. Halen Azerbaycan'da 14055 tüzel ve tüzel kişi, 186 yabancı ülkede ortakları ile ticari faaliyette bulunmaktadır (Tablo 3). Bu anlaşmaların ele alınması ve genişletilmesi için gümrük politikasının sürekli iyileştirilmesine ihtiyaç vardır.

Çizelge 3.1: Dış ekonomik faaliyet katılımcıları hakkında bilgi

Göstergeler	Sayı
Yabancı ülkelerin sayısı	186
Dış ekonomik faaliyetlilerin sayısı	14055
Gerçek kişiler	8620
Tüzel kişiler	5435
Devlet sektörü	251
Özel sektör	5184

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi-
http://customs.gov.az/az/faydali/xeberler/3367_/

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanının ilgili kararları, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesinin 2012-2016 Dönemi Gümrük Komitesinin Geliştirilmesi Eylem Planı ve 30 Ocak 2012 tarihinde Komite Başkanının Emri ile onaylanması cari yılda kendi işini, diğer normatif yasal düzenlemelere uygun olarak derlenmiş bir iş planı temelinde kurmuştur. Gümrük yasalarının ihlallerine karşı mücadele her zaman devletin gözünde olmuştur. 2016 yılında gerçekleşen gümrük ihlallerine ilişkin bilgiler aşağıdaki tablolarda verilmiştir:

Çizelge 3.2:2017 yılında Gümrük İdaresinin Ortaya Çıkardığı Suçlar

Kaçakçılık durumları	323
Uyuşturucu ve izinsiz ilaçların elde edilmesi	129
Yakalanan uyuşturucu maddelerin sayısı	1 136 025 0150
İzinsiz ilaçların yakalanması- sayısı	107 5795
Gümrük ödemelerinin yapılmaması	6
İthal olunan malların aksiz markasının olması	83
Diğer kanunsuz eylemler	116
Suçlanan kişiler, sayısı	577

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi. http://customs.gov.az/az/faydali/xeberler/3367_/

Çizelge 3.3: 2016 yılında gümrük yetkilileri tarafından tespit edilen idari suçlar

Kenar geçirme	5
Gizli geçirme	559
Beyan etmeme	319
Ürünlerin, araçların evraklarının bulundurulmaması	6078
Geri getirmeme	325
Gümrük ödemelerinin yapılmaması	63
İthalat aksiz markaları	6
Diğer	1170

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi. http://customs.gov.az/az/faydali/xeberler/3367_/

2017 yılında, Birleşik Otomatik Kontrol Sistemi (VAS) kullanılarak, iki gümrük kuruluşu arasındaki araç ve eşyaların mekanik ve elektronik kilitleri hedef gümrük ofisine gönderildi. 2016 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Gümrük Bölgesi'ndeki iki gümrük kuruluşu arasında Mobil Gümrük birimleri tarafından yüklenen mekanik-elektronik kilitli araçların hareketleri, Merkez Merkezi çalışanları tarafından GPS izleme sistemi ile takip edilmekte, rota ve diğer arızalar operasyonel olarak alınır. Geçici olarak taşınan araçların kalma sürelerinin "Kişisel Hizmet" merkezleri aracılığıyla Azerbaycan Cumhuriyeti'ne uzatılmasına karar verilmiştir. Hali hazırda GDO'lar, Yat ve Samur sınır geçiş noktalarında Khaçmaz Gümrük Müdürlüğü, Mazimchay sınır geçiş noktası, Balakan Gümrük Ofisi sınır kapısı, Tovuz Gümrük Ofisi sınır kapısı ve Big

Kasiik sınır geçiş noktası ve Bilasuvar Gümrük Ofisi Gosha Tepe geçiş noktası olarak kurulmuştur (Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi, 2017).

3.3.1 Gümrük Politikası İle Ekonomik Güvenlik Arasındaki Etkileşim

Ekonomik güvenliğin temel göstergeleri üretim hızına, devlet bütçesinin Şu anki durumuna ve dış ve diğer dış borç seviyesine bağlıdır. Bununla birlikte, çeşitli faktörler- teknolojik, politik, psikolojik, ekolojik ve yasal tehditler, ülkenin önemli zayıflamasında ve ekonomik potansiyelinde önemli bir rol oynamaktadır. Ekonomik güvenliğe aykırı olan tüm olaylar ve iŐlemler Şunlardır: korku, tehdit, maddi, ahlaki ve maddi kayıplar, bu da her bir devletin dengesindeki çeşitli ödeme biçimlerinin olumsuz etkilerini yansıtır. Ekonomik güvenlikle ilgili i ekonomik faktörler aşağıdakileri içerir: (Ceferzade, 2001:3)

- Ülkenin sermaye akışının "düzenlenmemesi";
- Vergi eksikliği ve uygun gümrük politikası;
- Ülkedeki doğal mineral hammaddelerinin üretim ve iŐlenmesinin yetersiz olması;
- İnsan yapımı felaketlerin ve kazaların meydana gelmesi sonucu ülkenin yaygın Şekilde tahrip olması;
- Düzenli Őekil karakterli "beyin fırtınası";
- Ülkenin temel bilimsel ve teknik potansiyelinin imhasının arttırılması;
- Ülkenin sanayisinde ve tarımında yüksek maliyetler gerektiren modern teknolojinin kullanılması;
- Altın, gümüŐ ve diğer değerli eşyaların ve mücevherlerin üretiminde keskin düşüş;
- Eyalet bölgesinde terör tehdidinin varlığı;
- İnsan sermayesinin negatif seviyesi;
- Ülkenin belli bir düzeyde dış borçlanması vb.

Ana tehditlerin her biri kendine özgü Őekliyle seçilir. Dolayısıyla, sermaye akışı süreci ülke için en ciddi tehdittir. Dünyanın bütün ülkelerindeki mevcut ulusal para birimi oranı, ülkenin ekonomik durumunun ana göstergesi olarak kabul edilir. lkeden gelen büyük çaplı nakit akışlarının ulusal güvenlik için en ciddi tehditlerden biri olduğu düşünülmektedir. Yasal olarak nakit akışının ticari bankalar tarafından yabancı bankalardaki banka hesaplarına

aktarıldığını belirtmekte fayda var. İhracat yaparken, ithalatı arttırmanın yanı sıra ihracatta mevcut fiyatları düşürmek gerektiğine dikkat edilmelidir (Doğan, 2001:120).

Devlet ayrıca gümrük politikalarının uygulanmasında daha koruyucu bir politika beklemektedir. Bununla birlikte, doğrudan ithalat düzenlemesinden ziyade yerli üretimi teşvik etmek için sahte ekonomik politikalar izleyen bugün, daha fazla sonuç verilerek ulaşılan yolun doğruluğunu kanıtlamaktadır. Sonuç olarak, petrol dışı sektörün faiz oranlarındaki ve ihracatın ağırlığındaki payındaki artışın ana nedeni, dış ticaret dengesindeki ihracatın yanı sıra pozitif dengenin oluşmasıdır. İthalattaki düşüş, ekonomik ve sosyal durumun sadece gerçek para gelirlerinin tüketimindeki düşüşün değil, aynı zamanda yerli ürünlerin tüketim mallarının tüketimindeki düşüşün bir göstergesi olduğu gerçeğiyle ithalattaki düşüşün ana göstergelerinden biridir (Ekberov, 2003:66). Ayrıca, teknolojinin yanı sıra, üretimde kullanılan ana bileşenler ve hammadde de dahil olmak üzere yarı mamul ürünlerin çoğalması da ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliğinin bir göstergesidir.

Cumhuriyetimizdeki ödemeler dengesi yapısının optimizasyonu, düzenlenmesi ana makroekonomik sorunlardan biridir. Ancak, makroekonomik göstergelerin çoğunluğu bu bilgi kaynağına yoğunlaştığı için, hükümetin ekonomik reformlarının sonucu bu belgeye yansıtılmaktadır. Bağımsız bir ülke olarak, Azerbaycan'ın dış ekonomik faaliyeti 1991'den bu yana oluşmaya başladı. O zamana kadar, bütün ekonomi politika merkezi Moskova hükümeti tarafından uygulanmaktaydı. Bu nedenle, Azerbaycan da dahil olmak üzere tüm eski Sovyetler Birliği ülkelerinde dış ekonomik faaliyet istatistikleri ve muhasebesi yoktur. Azerbaycan Devlet İstatistik Ofisi, sadece 5 yıllık bir süre boyunca Azerbaycan'dan ihraç edilen ve ithal edilen malların istatistiklerinin yayınlandığı bir dengesizlik dengesi hazırladı. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin eski SSCB'de şubeler arası son bakiyesi 1987'de yapılmıştır. 1991'den beri Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsız dış ekonomik faaliyet yürütmeye başlamıştır. O yıldan beri, Uluslararası Para Fonu (IMF) yıllık olarak Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bir bilançosunu yayınlamaktadır (Aliyev, 2001:34). Azerbaycan Cumhuriyeti ödemeleri dengesinin, Devlet İstatistik Komitesi, Devlet Gümrük Komitesi, banka istatistikleri ve diğer bakanlık ve kuruluşların

verilerine dayanarak Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından geliştirildiğine dikkat edilmelidir.

Bütünleşmenin yaygın olduğu modern bir dünyada, herhangi bir ülkeyi çözümlen en büyük zorluklarından biri ekonomik güvenliği sağlamaktır. Küreselleşme, başka hiçbir ülkede olduğu gibi, Azerbaycan Cumhuriyeti için aşağı değildir. Bu nedenle, küreselleşme bağlamında, ülkenin yapısal güvenliğini ekonomik güvenlik sağlama açısından çözümlenmesi önemli konulardan biri haline gelmiştir. Ülkenin yapısal politikasını belirlemek, doğasında makroekonomik istikrarı sürdürmenin yanı sıra, dünya ekonomisindeki kilit süreçlerin yanı sıra, ulusal ekonominin sağlıklı rekabet avantajlarının gerçekleştirilmesi için fırsatlar ve en önemlisi, herhangi bir ülke tarafından seçilen kilit ulusal ekonomik kalkınma modelinin belirlenmesi (Akbarov, 2003:45). Dünya pratiği, ulusal ekonominin rekabetçiliğini sağlamadaki en önemli koşullardan birinin doğru ekonomik stratejinin seçimi olduğunu göstermektedir: (Aydemir, 2006:145)

- Bu stratejik planlar her zaman yenilenmeli ve en önemlisi, değişen uluslararası çevreye ve talebe uyacak şekilde esnek olabilmelidir.
- Bu stratejiyi uygularken, onu doğru şekilde uygulamaya çalışmak gerekir.

Diğer bir önemli husus, rekabet edebilir yetenek tarafından en uygun ekonomik uygulanabilirlik eşiğinin beklentisidir. Ulusal ekonominin kalkınma düzeyindeki yetersizliği, yerli üretimi kısıtladığı için, ulusal para biriminin oranını, özellikle de form-içi teknolojilerin kullanım oranını, ekonomik büyümeye yatırım, inovasyon faktörlerinin özgül ağırlığını ve verimlilik düzeyinin yanı sıra ulusal ekonominin geçişini azalttığı için gölge ekonominin özgül ağırlığı, vergi kaçakçılığı düzeyi, yolsuzluk düzeyi, nüfusun ve diğerlerinin gelirlerinin farklılaşma düzeyi, rekabet edebilirliklerini değerlendirirken dikkate alınmalıdır. Modern dünyada, küresel rekabet küresel dış etkenlerden güçlü bir şekilde etkilenmektedir. Ulusal ekonominin rekabet avantajları küreselleşme bağlamında: (Aydın, 2003:46)

- Emtia ve sermaye piyasalarının serbestleştirilmesiyle karakterize edilen iç ekonomik;

- Uluslararası kanunların kabul edilmesini sağlayan dış ekonomik süreçler, devlet sınırlarının gümrük vergisi limitlerinin kaldırılmasına yönelik sözleşmeler, bir başka deyişle politik ve yasal faktörler;
- Bilimsel ve teknik faktörler;
- etnodemokratik faktörler vb. ele alınmalı.

Ulusal ekonominin rekabetçiliğini sağlamaya yönelik pratik problemleri incelerken, dünya pazarına ihraç edilen ürünlerin rekabet edebilirliğini artırmanın genel yasalarından birinin, ürünlerin perakende değerinin düşük olması ya da talep ve arz yasaları aracılığıyla dünya fiyatlarının oluşmasından kaynaklandığı belirtilmelidir. Bunun nedeni, her ülkenin diğer ülkelerdekinden genellikle daha az veya daha pahalı olan bu mahzenleri ihraç etmesidir. İhracatları ülke için daha ekonomik olduğu için ülke bu ürünleri ihraç edebiliyor. Buna karşılık, hükümet ülkede yabancı pazarlara göre nispeten daha yüksek olan ürünleri ithal ediyor (Eldaroğlu, 2001:163). Bu konuda yapılacak en önemli şey, ekonominin rekabet edebilirliğini artırmak için ülkenin bakımlı alanlarının temellerinin uygun üretim tesisleriyle gelişmesini sağlamaktır.

3.3.2 Gümrük Tarifesi Düzenlemesinin İyileştirilmesi

Azerbaycan Özgeçmişindeki gümrük tarifesi düzenlemesi, Azerbaycan Cumhuriyeti "Gümrük Kanunu" ve "Gümrük Tarifeleri Kanunu" ve diğer kanunlar tarafından belirlenen yasal normlar ile çözülmüştür. "Gümrük Kanunu", gümrük işletmelerinin yasal, ekonomik ve örgütsel temellerini, ekonomik güvencenin korunmasını, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin egemenliğini ve çıkarlarını, Azerbaycan ekonomisinin dünya ekonomisi ile ilişkilerinin genişlemesini, ekonomik varlıkların korunmasını, gümrük kişilerindeki gerçek kişileri ve devlet otoritelerini tanımlar. Görevlerini yerine getirmeyi hedefliyorlar." Kurallar, 14 bölüm, 61 bölüm ve 450 maddeden oluşmakta olup, Azerbaycan Cumhuriyeti Gümrük İdaresinin çalışmalarının hukuki hükümlerinin temel yasasıdır. Kalan gümrük yasaları, örneğin iki geleneksel alt gruba ayrılabilir: (Hasanov, 2005:25)

- Gümrük işlemlerini düzenleyen yasalar;
- Gümrük kanunu normlarını düzenleyen yasalar;

Birinci grup, gümrük ile ilgili olarak doğrudan kabul edilecek diğer yasaların yanı sıra Gümrük Tarifeleri Kanunu'nu da içermektedir. İkinci grupta "Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu", "İpotek Üzerine", "Para Birimi Yönetmeliği", "Tüketici Haklarının Korunması" ve diğerleri yer alıyor.

1995 yılında kabul edilen Gümrük Tarifesi Kanunu, yedi bölüm ve 37 maddeden oluşmaktadır. Bu Kanun, dış ticaretin devlet düzenlemesinin önemli bir aracı olan gümrük tarifesinin oluşturulması ve uygulanmasına ilişkin kuralların yanı sıra, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış pazarında iç pazarın etkin bir şekilde çalışmasını sağlayarak Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gümrük sınırından geçen mallara uygulanan verginin uygulanmasına ilişkin kuralları da belirlemektedir. Yasanın kapsamı Azerbaycan Cumhuriyeti'nin tek gümrük bölgesidir. Gümrük tarifesini oluşturma ve uygulama prosedürü bu yasa da tanımlanmıştır ve temel amaçları şunlardır: (İmanov vb., 2001:45)

- İthalat emtia yapısının Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki etkinliği;
- Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dahilinde malların ithalatı ve ihracatının, döviz gelirlerinin ve harcamaların uygun bir oranının sağlanması;
- Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük bölgesine döviz varlıklarının ithalatı ve ihracatında etkili kontrol;
- Azerbaycan Cumhuriyeti'nde malların üretiminde ve tüketiminde ilerici değişiklikler için koşullar yaratmak;
- Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomisini dış rekabetin olumsuz etkilerinden korumak;
- Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomisinin dünya ekonomisine verimli entegrasyonu için şartların yaratılması.

Gümrük vergisi oranı, malların gümrük sınırında taşındığı durumlar, işlem türleri ve Gümrük Tarifesi Kanununda öngörülen durumlar haricinde, diğer gerçeklere bağlı olarak değiştirilemez.

Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük bölgesine ithal edilen malların listesi ve geçerli vergi oranları Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir (GT Madde 3, s.3).

Gümrük vergisi oranları ve bunların mal listesi ile dış ekonomik düzenlemenin tarife dışı tedbirleri Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin elverişli ticaret rejiminin uygulandığı ülkelerin malları için ihracat gümrük vergisi oranlarının nihai sınırı, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisince belirlenir. Gümrük tarifesi düzenlemesinin temel amaçları: (Mamedov vb., 1998:21)

- 1) Gümrüklerin işleyişini, gelişmesini ve iyileştirilmesini sağlamak için gümrüklerin ve diğer ilgili devlet organlarının verimli bir şekilde işletilmesi için koşullar yaratmak;
- 2) Gümrük politikalarının uygulanmasında daha demokratik değerlere dayanan, bilimsel olarak gerekçeli bir gümrük sistemi oluşturmak;
- 3) Ülke vatandaşlarının hak ve özgürlüklerinin yasal olarak korunması, kamu derneklerinin gümrük işlemleri ile ilgili faaliyetlerinin yanı sıra, yabancı vatandaşların ve vatansız kişilerin haklarının korunmasının yanı sıra gümrük mevzuatındaki tüzel kişilerin güvence altına alınması için sağlam ve istikrarlı yasal güvenceler sağlamak;
- 4) Azerbaycan Cumhuriyeti'nin sosyal ve ekonomik avantajlarını ve çıkarlarını korumak (her şeyden önce, ülkenin ekonomik egemenliğinden ve ekonomik güvenliğinden, iç pazarın korunmasından, ulusal ekonominin teşvik edilmesinden ve ayrıca Azerbaycan ekonomisinin uluslararası ilişkilerinden) devam etmelidir.

Gümrük tarifesi düzenlemesinin önemli yönlerinden biri, gümrük vergilerinin ödenmesidir. Bildiğiniz gibi, gümrük ödemeleri Gümrük Kanunu'nun 108. Maddesinde verilmektedir. Kurallara dahil edilen gümrük vergileri arasında katma değer vergisi, tüketim vergisi, gümrük işlemleri için gümrük işlemleri, depolama için gümrük ücretleri, gümrüklere eşlik eden ürünler için gümrük işlemleri vb. ait edilir (Mehdiyev, 2001:22).

Depolamaya göre gümrük ücretleri. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gümrük depolarında ve gümrük depolarında, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin geçici gümrük depoları, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Gümrük Komitesi'ne (Gümrük Kanunu Madde 113) uygun olarak, mal ve ortalamaların ortalama değerine bağlı olarak, Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'na uygun olarak gümrük işlemlerine tabi tutulur (Şekeraliyev, 2009:44). Mallara eşlik eden gümrüklerde,

Azərbaycan Cumhuriyati Devlet Gümrük Komitesi tarafından Azərbaycan Cumhuriyati Bakanlar Kabinesinin onayı ile belirlenen miktarda gümrük  creti alınır.

4. AZERBAJCAN'DA GÜMRÜK POLİTİKASININ GELECEKTEKİ ÖNCELİKLERİ

4.1 Küresel Gümrük Politikasında Küresel Değişim Ve İç Pazarların Korunması 'Akı Ana Vektörler

Dünyanın tüm ülkelerinde dış ticareti düzenlemek için hem tarife hem de tarife dışı önlemler kullanılır. Dünya Ticaret Örgütü şartlarına uygun olarak, gümrük tarifesinin dış ticareti düzenlemede ana araç olması gerekir (Süleymanov, 2006:12).

Bu örgütün temel ilkesinin, ticaret ve gümrük vergilerini azaltarak dünya ticaretinin maksimum serbestleştirilmesi olduğunu dikkate almak gerekir. Ayrıca, en gelişmiş ülkelerin- Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve kısmen Kanada- DTÖ içindeki sözde büyük dördlüyü oluşturdukları da belirtilmelidir. En büyük üretici olan bu ülkeler, sırasıyla dış ticaret ciroları açısından lider yerleri işgal ediyorlar. Bundan sonra, dış ticaret sistemini, özellikle de uluslararası ticaretteki en büyük katılımcıların gümrük düzenlemelerini göz önünde bulundurmanın gerekli olduğu sonucuna varmıştır (Aras, 2010:51).

Amerika Birleşik Devletleri İthalat Gümrük Tarifesi, Uyumlaştırılmış Mal Tanımlama ve Kodlama Sistemine (HS) dayanan sekiz haneli bir terminolojiye sahiptir. İki vergi oranı kolonu içerir (hem reklam değeri hem de belirli). İkinci sütun, 1930 Tarife Kanunu tarafından belirlenen ve o zamandan beri değişmeyen oranlardır. Bu oranlar, ABD'nin en çok tercih edilen ülke (MFN) rejimini sağlamadığı ülkelere gelen ürünler için geçerlidir. Eski SSCB'den ve daha sonra Rusya'ya (1992'de MFN'nin sağlanması konusunda bir anlaşmaya varılıncaya kadar) ithal edildiler. Bu oranlar (1992 itibarıyla) Afganistan, Arnavutluk, Vietnam, Kamboçya, DPRK, Küba, Laos, Letonya, Litvanya, Moğolistan, Romanya, Estonya'dan gelen mallara da uygulandı (veriler Ticaret Kanunu'nda listelenmiştir). Kanuni oranlar, kural olarak, % 25 ila 60 arasındadır, ancak bazı ürünler için (örneğin tekstiller) % 90'a ulaşmaktadır (Aliyeva, 2013:34).

Tarifenin ilk sütunu iki alt sütunu içerir. Bunlardan ilki, MFN ile tedarik edilen ülkelere uygulanan "ortak" oranları içermektedir. Amerikan hukukuna göre bu rejimi sağlamak için özel bir anlaşmaya gerek yoktur, devlet hukukunda özel olarak belirtilmeyen herkes tarafından otomatik olarak kullanılırlar. Rusya'nın 1974 tarihli Ticaret Yasası'ndaki Jackson-Vanik'e göre MFN'de hakkı. Yıllık olarak onaylanması gerekir, ancak Amerika Birleşik Devletleri Başkanı bu değişikliğin yürürlükten kaldırılmasını önerdi (Çelebi, 2004:116).

Uygulanabilir vergi oranlarının ağırlıklı ortalama oranı tarımda%3, sanayi ürünlerinde% 5'tir. Bazı ürün kategorileri için (tütün, sebze, seramik, benzen kimyasalları, tekstil ve hazır giyim) ağırlıklı ortalama oranlar çok daha yüksektir (bazen%20'ye ulaşmaktadır). Uygulamadaki en yüksek görevler spesifiktir. 1989'da tütün endüstrisinin bazı ürünleri için özel görevlerin eşdeğer değeri, % 1775'e, kakao ve ürünleri için-% 338, bazı kol saatleri ve masa saatleri için -% 151'e ulaştı (Çelebi, 2004:118).

Tarife kotaları, belirli mal türleri için (şeker, bazı süt türleri, krema, ton balığı, yeşil zeytin vb.) belirlenir. Bu kotalar içerisinde mal ithalatı yapılırken, vergi oranları%70-75 oranında azalmıştır. ABD'de yetişen süt, tereyağı, belirli sebze ve meyvelerin ithalatı mevsimsel görevlere tabidir. Tek tek ülkelere ithal edilenler de dahil olmak üzere belirli mallar üzerindeki vergi oranlarında geçici indirimlere ve geçici artışlara (örneğin sığır eti, teneke domates, Avrupa Birliği'nden meyve suları, deri ürünlerinde ve işleme makinelerinde meyve suyu gibi meyvelerde artış) izin verilir (Aliyev, 2008:194).

Tarife ilk sütununun ikinci alt sütunu, Amerikan Genel Tercihler Sistemi (GSP) planına göre uygulanan tercihli vergi oranlarını içerir. Amerika Birleşik Devletleri, 1976'dan beri PCA'yı uyguladı. 1993'ten bu yana, 131 gelişmekte olan ülke ve bölgeden (en az gelişmiş ülke dahil) ithal edilen sekiz haneli HS kalifikasyonları için yaklaşık 4.100 üründen oluşuyor (Memmedov, 2001:65).

AB gümrük tarifesi yıllık olarak Avrupa Birliği Komisyonu tarafından iki versiyonda düzenlenir: resmi yayın ve daha eksiksiz bilgi içeren entegre (genişletilmiş) baskı. Tarifenin resmi baskısı iki sütunlu bir yapıya sahiptir. İlk sütun, özerk (yasal olarak belirlenmiş) görev oranlarını içerir. Bu oranlar maksimumdur ve nadiren uygulanır. Malların vergileri%4 ile%25 arasında

değişmekle birlikte, motorlu taşıtların vergilendirilmesi% 29'a, şeker% -80'e, tütün ürünlerine-% 180'e ulaşmaktadır. Yağlı tohumlar, hayvan yemi, bazı hayvansal ürünler, mineral ürünler (yakıt hariç), ahşap, kauçuk vergiden muaf ithal edilmektedir (Hasanov, 2001:7).

İkinci sütun geleneksel oranları gösterir. Bu oranlar, DTÖ üyesi olan MFN kullanan ülkelerin ürünleri ve AB'nin bu rejimin sağlanması konusunda bir anlaşma imzaladığı ülkeler için geçerlidir. Pratik olarak, MFN oranları herhangi bir menşeli ürüne uygulanır. Gıda ve tarım ürünleri için bu oranlar, özerk oranlardan%10-13 daha düşüktür ve ortalama oranları%12,4'tür. Diğer mallar için MFN oranları özerklerden%25 ila%70 arasında değişmektedir ve ortalama seviyeleri% 6,4'tür (Hasanov, 2001:8).

Entegre tarife sadece gümrük vergileri hakkında değil aynı zamanda dış ticaretin diğer düzenleyicileri hakkında da bilgi veriyor. Bu tarifinin yedinci sütununda, fiili olarak uygulanan vergi oranları tahsil edilir: MFN oranlarının belirlendiği yerlerde, bu oranlar uygulanır, ancak bu ürün için geleneksel bir oran yoksa, vergi otonom orandan alınır. Et, kümes hayvanları, süt ürünleri, tahıllar, şeker, şarap ve nişasta gibi hassas ürünler için MFN oranları yoktur. Ayrıca, bu sütunda, ithalat vergisine tabi mallar, gümrük vergileri ile birlikte veya bunların yerine işaretlenmiştir. Son olarak, bu sütun, tarife kotaları dahilinde ithal edilen ürünlere uygulanan vergi oranlarını içerir. Bu kotalar altındaki azaltılmış görevler sığır, sığır eti, bazı balıklar, turunçgiller, bazı meyveler, meyve özü ve meyve suyu, kahve, kakao çekirdeği, kesme çiçek ve çiçek tomurcukları, rulo halinde gazete kağıdı, tekstil ürünleri ve bazı el sanatlarına uygulanır. Ayrıca belirli ülkelere gelen bazı mallarda geçici olarak azaltılmış görevler de vardır (Hasanov, 2001:9).

Japon ithalat gümrük tarifesi dört çeşit vergi oranı içermektedir- genel, geçici, oranlar ve tercihli oranlar. Genel oranlar maksimum ve en az kullanılanlardır. Geçici tarifeler, Geçici Tarife Tedbirleri Kanunu ile belirlenir. Genel ve geçici oranlar, yasal oranlar olarak sınıflandırılmıştır.

Seviyeleri% 0 ile% 55 arasında değişmektedir. Bazı et ve süt ürünleri, sebzeler, meyveler, alkollü içecekler ve tekstiller üzerindeki görev düzeyi nispeten yüksektir (% 40-50). Aynı zamanda, geçici oranlar genellikle genel

oranlardan daha düşüktür. Yasal oranlar, MFN (DPRK, Vietnam, Nepal, Lübnan, Andorra, Arnavutluk, Ekvator Ginesi, Botsvana, Lesoto ve Svaziland) ile tedarik edilmeyen ülkelerden yapılan ithalatlara uygulanmaktadır (Eyyubov, 2001:73). DTÖ oranları çok taraflı ticaret müzakerelerinde karşılaştırılan oranlardır. MFN kullanan ülkelerden gelen ürünler için DTÖ oranları veya geçici oranlar daha düşükse uygulanır. 1992'den bu yana ortalama faiz oranı%3,4'tür.

4.1.1 İç Pazarın Oluşumunda Gümrük Politikasının Örgütsel Ve Yasal

Dayanakları

Dış ekonomik faaliyetin düzenlenmesi, üretim teşvikini teşvik etmeli ve nüfusun ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Dünyadaki tecrübelerle dayanarak, ülkedeki toplam ihracat ürünlerinin hacminin artırılmasının yanı sıra, makine, teknik ve bilim ürünlerinin yapısındaki payının artırılmasına özel önem verilmelidir. İhracatı teşvik etmek için kredi ve sigorta önlemleri alınmalı, bu da nihayetinde ihracata yönelik ürünlerin çeşitliliğinin ve kalitesinin, rekabetçi teknolojinin ve hazır ürünlerin üretiminde iyileşmeye yol açacaktır. Ülkedeki dış ekonomik faaliyetlerin etkinliğini arttırmak için, ülkenin petrol, kimya ve makine mühendisliği komplekslerinde yer alan yabancı şirketlerin kaynaklarını kullanmak için devlet kaynaklarının kullanımını düzenleyen bir politikadır (Ahmedov, 2002:31). İthalat politikasında devlet, iç piyasayı yerli üretim pahasına şekillendirmeye çalışmalı ve makine ve teknolojiyi üretim artışına getirmelidir.

Tüketim faktörleri genellikle bir dizi ekonomik ve sosyal olayla gerçekleştiğinden, oluşum sürecinin ithalat yapısı üzerinde önemli bir etkisi vardır. Yerel üretim pahasına üretilen piyasa ile emtia ve hizmet tüketimine yönelik tüketici talebi karşılanırsa, piyasada satılan tüketici ürünleri pazar ekonomisinde artmaktadır. Görebileceğiniz gibi, tüm ithalat ve ihracat süreci, ülkenin gelecekte gerçekleştireceği organizasyon el, ekonomik ve tahmin edici olayların organizasyonuna ve yönetimine bağlı olacaktır. Bu önlemler, gümrük politikası uygulamasının teorik ve metodolojik ilkelerine dayanmaktadır.

Bugün Azerbaycan'da ülke topraklarını kontrol eden, ekonomik güvenliğini koruyan ve ülke parlamentosu ve hükümeti gümrük politikasını

uygulayan bir gümrük sistemi var. Ülkede gümrük mevzuatını ve devlet gümrük menfaatlerini uygulayabilecek bir gümrük uzmanları ekibi kurulmuştur. Önemli olan, gümrük sisteminin çok kısa bir sürede modern uluslararası standartlara uygun malzeme ve teknik bir temel oluşturmasıdır (Eldaroğlu, 2001:122).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile SCC arasında imzalanan "Devlet Gümrük Komitesi'nin Kapasitesinin Güçlendirilmesi ve Bina Veri İletim Şebekesinin Kapasitesinin Güçlendirilmesi" projesinin üçüncü aşamasına göre, 13 gümrük kuruluşunda "Gümrükleme ve Kontrol Sisteminin Otomatikleştirilmesi" uygulaması başlatılmış ve şu anda 20 gümrük idaresinde bu enerji deneysel olarak kullanılmaktadır. Projenin 1999-2002 yılları için toplam bütçesi, BM Kalkınma Programı ve SCC tarafından ortaklaşa sağlanan 1 milyon 250 bin dolardı. 2003-2004 yıllarını kapsayan 3. aşamadaki gelişme 900.000 dolar olarak gerçekleşti. SCAD programı ve Körfez ülkelerinin AQFUND fonu SSCB'ye 140.000 dolar teknik yardım sağlamıştır. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın yardımı ile, radyoaktif maddelerin yasadışı kaçakçılığını önlemek için sınırlar üzerinde güvenilir bir kontrol kurulmuştur (Eyyubov, 2001:66).

Ülkemiz uluslararası ticaretin düzenlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır, çünkü Azerbaycan uluslararası ve coğrafi olarak elverişlidir. Dünya Gümrük Örgütü, uluslararası terörizmin küresel tehditleri ve ticaret güvenliği konusu bağlamında, gümrük hizmetlerinin etkin ve zamanında bir şekilde yapılmasına odaklanmaktadır.

17 Şubat 2003 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararı ile onaylanan Ulusal Bilgi ve İletişim Teknolojileri Stratejisi (2003-2012), küresel bir bilgi ortamının kurulmasını ve gümrük hizmetlerinde de dahil olmak üzere toplu bilgi ve iletişim teknolojilerinin kurulmasını sağlar. Bu alanda yapılan çalışmalar üzerinde olumlu bir etkiye sahipti ve büyük fırsatlar yarattı.

Diğer ekonomik düzenleyicilere ek olarak, gümrük politikasının önemi makro-istikrarın korunmasında ve ülkenin sosyoekonomik kalkınması için sağlam bir temel oluşturulmasında yadsınamaz. Ancak, geçiş döneminin ilk yıllarında, devletin gerçek koşullara uygun bir gümrük politikası yoktu, ancak bu süreç genel ekonomik mekanizmanın ayrılmaz bir parçası olarak değil,

kendiliğindendi. Cumhuriyetimizin, tek bir “Rublesi” alanında olduğu gibi, BDT ve diğer komşu ülkelerde olduğu zaman, ülkenin kendisi için gerekli olan mal ve mal akışının tehlikesi vardı. Bunu önlemek için, Nisan 1992'de hükümet "Cumhuriyet İç Pazarının Ekonomik Korunması Hakkında Kararname"ni kabul etti. Bu karara göre, yalnızca petrol ve gaz kondensatı, doğal ve sıkıştırılmış gaz, motor ve fırın yakıtı, gazyağı ve benzin, elektrik ve ısıtma, temel ekmek türleri, bebek maması, tıbbi ürünler ve ilaçlar, taksiler, abonelik ücreti, barınma yardımını, barınma ve toplumsal hizmetler dahil olmak üzere temel yardımcı hizmet türleri için fiyat ve tarifelerin devlet tarafından düzenlenmesi (Eyyubov, 2001:67).

İhraç edilen malların gümrük değeri üzerindeki kontrolün güçlendirilmesi için, Bakanlar Kurulu'nun “Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gümrük bölgesine ithal edilen ve bu bölgeden ihraç edilen malların gümrükten geçirilmesine ilişkin kurallar” ile ilgili olarak, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gümrük bölgelerine ithal edilen “Bakanlar Kurulu'nun ilgili kurallarında değişiklik ve ilaveler yapıldı. Bu Bölgeden İhraç Edilen Malların Gümrük Değerinin Belirlenmesine ve Gümrük Otoriteleri Tarafından Kontrol Sürecinin Uygulanmasına İlişkin Kurallar "hazırlanmıştır. Her bir emtia kodu veri tabanı için gümrük idaresine metodolojik yardım sağlamanın yanı sıra gümrük idaresine gümrükleme ve malların gümrük idaresinin uygun şekilde koordine edilmesi için uygun maliyetli bir veri tabanı oluşturmak için bazı çalışmalar yapılmıştır. Gümrük değerini analiz etmenizi sağlar.

Analizler, gümrük alanında döviz kontrolünün yakın zamanda güçlendiğini, konsinye işlemleri için zamanın geldiğini ve gecikmiş fon miktarının ihracatçıların banka hesaplarına ve aynı zamanda takas ihracat işlemleriyle eşdeğer emtia değerlerine dahil edildiğini göstermektedir (Emiraslanov, 2001:52).

Azerbaycan Cumhuriyeti Gümrük Kanunu'nun 115. Maddesi uyarınca, Gümrük vergilerinin ve tüketim vergilerinin hesaplanmasında kullanılan mal ve araçların Azerbaycan Cumhuriyeti Gümrük Tarifesi Kanunu uyarınca belirlenen gümrük değeri esas alınır. Malların gümrük değeri, gümrük sınırına kadar olan tüm maliyetlerin (imalatçının fiyatı, nakliye maliyetleri, yükleme-boşaltma, sigorta vb.) Toplamından oluşur. KDV hesaplaması, malların gümrük vergisinin

ve kazalara giren malların tüketim vergisinin toplamına dayanır (Emiraslanov, 2001:53).

4.1.2 Dış Ekonomik Faaliyetin Düzenlenmesinde Gümrük Politikasının

Kavramsal Sorunları

Etkili ithalat-ihracat prosedürleri, ticareti teşvik etmek ve ülkedeki ekonomik kalkınma için elverişli bir ortam yaratmak için çok önemlidir. Tüm katılımcılarla ilgili olarak gümrük politikalarının açıkça kullanılması, iç piyasada dürüst ve uyumlu girişimcilerin ortaya çıkmasına neden olabilecek ciddi ekonomik sorunlara ve çarpıklıklara neden olabilir. Ekonomideki bu tür çarpıklıklardan kaçınmak için, gümrük tarifelerinin tüm girişimcilere tutarlı bir şekilde uygulanmasını sağlamak için gümrük sistemi aynı seviyede olmalıdır.

Gümrük meselelerinin düzenlenmesi için ana belge olan Gümrük Kanunu, gümrük beyannamesi, gümrük vergisi tahsilâtları, malların gümrük işlemleri ve taşıma araçları, gümrük kontrolü ve gümrük politikasının hak ve görevlerini, gümrük idareleri, gümrük idareleri ve gümrük sınırlarını tanımlar Gümrük ile ilgili diğer önemli hususların yanı sıra Gümrük Kanunu uyarınca, ithalatçı firma 9.1 inci sınırdaki gösterilen 15 gümrük bölümünden birini seçebilir ve herhangi bir zamanda, malın niteliği, miktarı, menşei ve hedefi izin verirse, diğer rejimde değişiklik yapabilir. Bununla birlikte, Gümrük Kanunu, gümrük rejimlerinin uygulanması konusunda net ve anlaşılır talimatlar vermemektedir (Kahraman, 2004:46).

Serbest dolaşım için serbest bırakma modu en çok kullanılan gümrük rejimidir. Sözleşmeli mal ithalatını ifade eder. Bu rejim altındaki malların ithalatçısı gelecekte malları ihraç etmeyi taahhüt etmemektedir ve tüm vergi, resim ve diğer gümrük ödemelerini ödemek zorundadır. Serbest depolar veya gümrük depoları, ithal edilen malların geçici depolanması içindir ve bu mallara depolanma süresi boyunca gümrük vergisi veya vergi uygulanmaz. Gümrük Kanunu bir askeri üs kurulmasını öngörürken, Gümrük Komitesinden alınan sözlü bilgilere göre şu ana kadar sözlü kışla oluşturulmamıştır (Hasanov, 2001:10).

Yasal düzenlemeler listesinden görülebileceği gibi, Gümrük Kanunu uyarınca düzenlenmemiş olan bazı gümrük işlemleri, Gümrük Kanunu uyarınca

kabul edilen birçok normatif yasal işlem temelinde gerçekleştirilir. Dış Ticaret Kararı en önemli yasal belgelerden biridir. Bu kararname, Azerbaycan'daki ihracat-ithalat işlemlerinin düzenlenmesine ilişkin kuralları onaylar. Bu kararname uyarınca, bölge sakinleri, Kararnamede açıkça öngörülen belirli sınırlamalara tabi olmak üzere, Azerbaycan'da üretim, işleme veya geri dönüşüm ürünleri ihraç edebilir. Azerbaycan'da üretilen, işlenen veya geri dönüştürülen tüm malların ihracatı, ihraç edilen malların veya ihracat sözleşmelerinin Mutabakata kayıtlı olduğu durumlar haricinde, Bakanlar Kabinesinin izniyle yapılır.

Ayrıca, dış ticaret kararnamesi, belirli devlet otoritelerinin rızası ile ithal ve ihraç malların listesini gösterir. Fakat fermanda şöyle uzlaşmanın verilmesinden imtina için nedenler yeterince ayrıntılı olarak gösterilmiyor ki, bu da bir taraftan devlet memurlarına öznel yaklaşım sağlar, diğer yandan ise sahibkarları sivil müeyyenliye düşürüyor. Bazı mal kategorilerinin özel ithalatı ve ihracatı için özel şartlar belirlenmiştir. Örneğin, İhracat Kontrolü Kanunu, devlet kontrolünün sivil, askeri ve diğer amaçlı malların ithalatı ve ihracatına yönelik ihracat kontrolleri olarak uygulanmasına ilişkin temel kuralları belirler. Kanun, bu tür malların ihracatı, yeniden ihracı, ithalatı ve geri dönüşümü için özel bir yetkilendirme sağlar. "İhracat Kontrol Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Bazı Düzenleyici Kanunların Değiştirilmesi Hakkında" Bakanlar Kurulu'nun 15 Aralık 2005 tarihli ve 230 sayılı Kararına dayanarak, sakinlerin ihracat kontrolü için sivil ve askeri ürünlerin ithalatı veya ihracatı için özel izin almaları gerekmektedir.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin dış ticarete katılımını artırmak hem ihracat hem de ithalat açısından büyük önem taşıyor. Bu, hammadde ile karşılaştırıldığında emtia ihracatını artırabilir ve diğer yandan, Azerbaycan pazarına giremeyen veya ülkeye sınırlı miktarda ve kaliteli mal ithal ederken karşılaşılan zorlukları ortadan kaldırabilir (Kahraman, 2004:47).

Azerbaycan Cumhuriyeti Gümrük politikası, doğrudan yabancı yatırımların düzenlenmesi, gümrük politikasının uygulanması için çok önemli bir kurumdur. Ülke ekonomisinin yönetimi ve gelişiminde gümrük düzenlemesi önemli bir rol oynamaktadır ve çok yönlü bir işlevi vardır. Gümrük tarifesi düzenlemesi iç piyasayı korur, ekonomik güvenlik açısından gerekli ürünlerin

üretimini teşvik eder, döviz rezervlerini etkin bir şekilde kullanır ve kontrol eder ve devlet bütçesine olan gelirleri kontrol eder. Gümrük tarifeleri ve görevleri, devletin ekonomik güvenliğini sağlamanın yanı sıra dış ticaret ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir faktördür. İthalat gümrük tarifesi DYY merkezi için gümrük tarifesi ayarlama aracıdır. İthalat gümrük tarifeleri genellikle ayrı ulusal ekonomiler tarafından korunur ve aktif bir dış ticaret politikasına ve ulusal emtia ihracatının oluşumuna izin verir.

Bu bağlamda, ithalat ihracat politikasının oluşumu, ekonomik çıkarların yanı sıra sosyal çıkarlar ve sosyal gelişme, ekonomik güvenlik ve iç kaynakların geri dönüşümü açısından hazırlanır ve düzenlenir. İthalat yapısı, üretim ve tüketim ihtiyaçlarındaki rolü ve yerli üretime olan talep temelinde oluşur. Doğal olarak, ithalatın tüketimi, ülkenin ülkeden ayrılmasına, ülkenin kendi ekonomisi olarak kendi kaynaklarının gelişmesini zayıflatmasına ve ekonomik bağımsızlığa, emtia ve hizmet pazarının ithalatına bağımlılığına bağımlılık yaratmaktadır. İthalat-ihracat politikasının kavramsal temeli, ithalat ve ihracat düzenlemelerinde gümrük politikasını, gümrük makamlarının görev ve mekanizmalarını tanımlar.

Dolayısıyla, iç pazarın ve tüketici haklarının korunmasında en uygun karar alma, bilimsel tahminlere dayanan ve verimli gelişme açısından seçilen doğru gümrük vergileri ve vergileri tarafından düzenlenir. Doğrudan gümrük vergileri ve ödemeleri, yalnızca ülkedeki fiyat politikasının yanı sıra, üretim maliyetleri ve yerli girişimcilerin ve yabancı yatırımcıların eşit düzenlemesiyle mümkündür (Hasanov, 2001:11).

Azerbaycan Cumhuriyeti Gümrük makamları, yabancı para değerli eşyalarının Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük sınırından Azerbaycan Cumhuriyeti'ne iade edilmesini kontrol altına alacaktır. Azerbaycan gibi gelişmekte olan piyasa ekonomisinin tam olarak gelişmemiş olduğu bir ülkede, Gümrüklerin temel görevleri doğrudan bütçe gelirlerine katılmak ve ulusal ekonomiyi dış rekabetin tüm olumsuz etkilerinden korumaktır. Bugün Azerbaycan'ın gümrük politikası her iki yönde de çalışıyor.

4.1.2.1 Dış Ekonomik Faaliyetlerin Mevcut Gümrük Tarife Düzenlemesinin Değerlendirilmesi

İstisnai tarife indirimleri, nesnelere ve konulara verilen ve yalnızca dış ekonomik faaliyetlerin tarife düzenlemesiyle ilgili olarak işlevsel olarak kabul edilen bir dizi avantajdır. İstisnai tarife indirimleri 2 yönde gruplandırılmıştır: (Hasanov, 2001:12)

1. Avantajlı tarife açıklaması bu grup için tarife indirimleridir. Tercihler ve sürümler.
2. Pasif tarifenin avantajları- bu grupta ek gümrük ödemelerinin getirilmesi, elverişli olmayan bir ticaret rejiminin seçilmesi vb. elemanlar dahil edilmiştir.

Modern zamanlarda, tarife yöntemi dış ekonomik faaliyetin düzenlenmesi için ekonomik bir temel teşkil eder. Bu yöntem benzersiz bir şekilde iç piyasayı dış rekabetten korumayı amaçlıyordu. Tarife düzenleme sisteminde kilit rol ithalat vergileridir. Genel olarak, teorik olarak, araştırmacılar "dış ticaret işlemlerinin tarife düzenlemesi" açısından farklı bakış açıları taşırlar. Bir grup araştırmacı, dış ticaret işlemlerinin tarife düzenlemesinin yalnızca ücretlerle anlaşılması gerektiğine inanmaktadır, çünkü tarife yalnızca gümrük vergileri toplamıdır. Diğer grup araştırmacıları, dış ticaret işlemlerinin tarife düzenlemesinin tüm gümrük vergileri (vergiler, harçlar, ücretler ve ücretler) tarafından düzenlenmesi gerektiği konusunda ısrar ediyor (İsmayılov, 2005:66).

Dış ticaret işlemlerinin tarife düzenlemesi kavramı ayrıca yalnızca gümrük vergilerini değil, tüm gümrük vergilerini ve diğer ücretleri de içermelidir. Gümrük durumunda, "gümrük tarifesi" kavramı, genel olarak gümrük vergilerinin ve vergilerin bir ifadesi olarak kabul edilir. Tarife Düzenleme Mekanizmasının, gümrük sınırından geçen herhangi bir nesne hakkındaki bilgilerle ilgili olarak gümrük makamlarına açıklandığı andan itibaren başlaması düşünülmektedir. Bu mekanizma tamamlanır tamamlanmaz, herhangi bir biçimde gümrük vergileri ve vergilerin ödenmesi için zaman aralığı mevcut normatif-yasal düzenlemelerin gereklerine uygun olarak belirlenecektir.

Dış ticaret işlemlerinin tarife düzenlemesi, ülkenin gümrük sınırına tabi olan tüm maddi ve fikri mülkiyet nesnelere üzerinde yürütülen ekonomik

düzenleme anlamına gelir. Dış ticaret sektöründe böyle bir ekonomik düzenleme aracının müdahalesi zaten işlevsel bir mekanizma yaratmaktadır. Tüm gümrük ilişkilerinin varlığını haklı çıkarır. Bu nedenle, kesin bir çalışmanın gerekliliğini göz önünde bulundurarak, bu mekanizmanın araştırılmasına önemli bir husus olarak özel önem verilmiştir.

Dış ticaret operasyonları düzenleme mekanizmasının tüm unsurlarının ayrı ayrı açıklanması, bu mekanizmanın genel yapısını anlamak için tek yöndür. Gümrük tarifesi düzenlemesinin yasal dayanağı, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin "Gümrük tarifesi kanunu" yasasıdır. Dış ticaretin devlet düzenlemesinin önemli bir aracı olan gümrük tarifesinin oluşumu ve uygulanması ile iç pazarın dış pazara etkin bir şekilde bağlanmasını sağlayarak, Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük sınırından geçen mallara uygulanan vergi harçlarına ilişkin kurallar yasal düzenlemelere uygun olarak belirlenir (İsmayılov, 2005:67).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gümrük tarifesi, Malların Tanımlanması ve Kodlanması Harmonik Sistemine dayanmaktadır. Bu, uluslararası deneyim ve standartların yanı sıra tarife sistemindeki şeffaflığı da tam olarak kapsamıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gümrük tarifesi ihracata yönelik üretimi artırmaya, cumhuriyette ekonomik büyüme için elverişli koşullar yaratmaya, işletmelerin eşit rekabet temelinde gelişmesine ve yabancı yatırımları çekmesine izin verir.

Örneğin, Azerbaycan Cumhuriyeti "Gümrük Tarifeleri Üzerine" Kanunu, dış ticaretin devlet düzenlemesinin önemli bir aracı olan gümrük tarifesinin oluşturulması ve uygulanmasına ilişkin kuralların yanı sıra, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin iç pazarının dış pazarla etkin bir şekilde iletişimini sağlamak suretiyle Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gümrük sınırından geçen mallara uygulanan vergilerin uygulanmasına ilişkin kuralları belirlemektedir. Gümrük Tarife Hesaplama ve Ödeme Mekanizması aşağıdaki aşamalardan oluşmaktadır: (Sancak, 1999:96)

- Vergi tabanının belirlenmesi;
- Malların menşe ülkesini belirlemek,
- Dış Ekonomik Faaliyetin Emtia İsimlendirmesine Göre Mal Kodunun Belirlenmesi,
- Tercihlerdeki değişikliklerin dikkate alınması,

- Gümrük vergileri ve vergilerinin belirtilen şekilde hesaplanması ve ödenmesi. Gümrük tarifesinin katma değer rolü (ithal edilen malların değerini artırmak için bir değer engelinin oluşturulması) daha belirgindir. Bu rol emtialar da farklıdır. Bazıları, bazı hammaddeler, bazı yarı mamul ürünler ve diğerleri (hazır endüstriyel ürünler ve tarım ürünleri) için daha az önemlidir. Gümrük Vergisi, ithalat ve ihracatın önemli bir koşuludur, ancak mallar ülkenin gümrük bölgesine mal ithal ederken veya ihraç ederken mallar gümrük idareleri tarafından haklı bulunmaz. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde aşağıdaki gümrük vergileri uygulanacaktır: (Sancak, 1999:98)

- Özel- malların birimi tarafından belirlenen değerle hesaplanır;
- Kombine- her iki tipin birleştirilmesiyle hesaplanır.

Gümrük vergileri üç ana işlevi yerine getirir (mali, koruyucu ve dengeleme). Gümrük vergileri tüm sınır geçişleri için geçerlidir. Gümrük vergileri, gümrük sınırının yürürlüğe girmesiyle yürürlüğe giren ve dış ticaret ciro mallarına uygulanan dolaylı vergi türlerinden biridir. Gümrük vergileri tüm önemli vergi özelliklerini içerir: (Sancak, 1999:99)

- Gümrük vergilerinin ödenmesi de zorunludur ve devlet iktidarı tarafından sağlanır;
- Gümrük vergileri, verilen hizmetin yerine geçmez ve bireysel olarak tutulur;
- Gümrük ödemelerinden alacakların belirli kamu harcamalarını karşılaması amaçlanmamıştır.

Gümrük vergilerinin vergi yükü, daha fazla gümrük vergisi ile karşılaştırma yapmak için amaçlanmayan mal ve yüklere gelince ortaya çıkmaktadır. Gümrük vergilerinin aksine, gümrük ücretleri, ülkenin gümrük sınırında taşınan malların ve ayrıca uluslararası posta postalarında tutulan ticari araçların yanı sıra eşlik etmeyen bagajların gümrük işlemlerine ilişkin mevzuatla belirlenen ödemelerdir. Bu nedenle, gümrük vergileri, ithalatçı ve ihracatçıların gümrük idareleri tarafından verilen hizmetler karşılığında aldığı ödemelerdir. Verginin tüm kilit unsurları da geleneksel vergi sisteminde olduğu gibi, gümrük vergileri de indirime tabidir (Hüseynov,2009:115).

Tarife ayrıcalıkları (tarife tercihleri), ülkenin gümrük sınırından ihraç edilen mallar için önceden ödenmiş olan verginin iadesi, ücretleri düşülmesi, vergi oranlarının düşürülmesi için verilen tarife kotaları şeklinde verilen

ayrıcılıklar, anlaşıldı. Genel olarak, tarife araçlarının devletin dış ekonomik faaliyetlerinin düzenlenmesindeki rolü sonsuzdur. Çünkü, tarife dışı düzenlemelerden farklı olarak, tarife düzenlemesi esas olarak mahremiyet ve süreklilik özelliği tarafından seçilmektedir.

4.2 Bölgesel Ekonomik Entegrasyon Süreçlerinin Gümrük Politikası Üzerindeki Etkisi

Kurumsal yakınsama pazar kavramı, piyasanın entegrasyon sürecindeki rolünü dışlamaz, aynı zamanda sürecin etkili süreci için olağanüstü hükümet komisyonlarının kurulmasını da gerektirir. Piyasa anlayışı, piyasa mekanizmasının aksine, aynı zamanda birtakım sorunların çözümünü de içermektedir. Bunlar arasında ekonomideki durgunluktan kaçınılması, ekonomide istihdama ulaşılması, geri kalmış bölgeler geliştirilmesi, ulusal ve uluslararası şirketleri düzenleme vb. (Hüseynov,2009:115).

Konsept kavramının destekçileri olarak bilinen araştırmacılar (Cooper, Marshall, Murdal, Tinbergen), neo-liberal eğilimin temeli olarak kullanılan neo-klasik uluslararası ticaret teorisine keskin bir eleştirel tutumu birleştirmektedir. Bu kavramın önde gelen temsilcilerinden biri olan Murdal, dünya piyasalarında uluslararası entegrasyon için serbest rekabetin oluşmasının yanı sıra, devletin piyasa süreçlerine aktif müdahalesi olmadan imkânsız olan fırsat eşitliğinin gerekli olduğu sonucuna varıyor.

Kavramsal konsepte ilişkin bir başka sözcü olan Tinbergen, "pozitif" ve "negatif" entegrasyon terimlerini hem sosyal hem de ekonomik açıdan optimal bir gelişim sağlamak için serbest rekabet piyasası mekanizmasının imkansızlığına işaret ederek ekonomik sözlük içine dahil etti. Günümüzdeki gelişmiş ülkelerin entegrasyon gruplarının deneyimi, iletken konseptinin konumunun giderek zayıfladığını göstermektedir (Hüseynov,2009:118).

- Yapısal konseptin temeli Shishkov tarafından oluşturuldu. Bu kavram, temel olarak iletken yaklaşımının temel prensiplerine dayanmaktadır. Bu yaklaşımın odağı, tekellerin entegrasyon sürecindeki rolü ve yeri ile faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan yapısal sorunlara odaklanmaktadır.

- Marksist konsept, entegrasyon sürecinin merkezi direktifine dayanır ve bu süreçte pazar mekanizmasının rolünü tamamen inkâr eder. Marksist ekonomistler proleter enternasyonalizmini bütünleşmenin temel ilkelerinden biri olarak öne sürdüler. Bu açıdan Lenin'in fikri karakteristiktir:

"Marksizm, en adil, temiz, ince ve medeni olmasına rağmen, milliyetçilikle ayındır." Marksist ekonomistler, Shiraia'nın üç entegrasyon aşaması: 1) bölgesel ülkelerin başlangıçtaki ekonomik ve örgütsel yapılarının kurulması, 2) yapısal entegrasyon, yani karşılıklı ekonomik tamamlamanın genişlemesi ve geliştirilmesi ve 3) işlevsel entegrasyon, yani tek bir bütünleşik ulusal ekonominin oluşumunu belirtmektedirler. Marksist konsept, ekonomik entegrasyonun sadece dikey olması ve sonuçta bölgenin ulusal bağımsızlığının kaybına ve güçlü bir ortağa aşırı bağımlılığa yol açmaktadır.

Çoğulcu anlayış: Çoğulcu konseptte göre, entegrasyon süreçlerinin temeli, yani itici gücünün merkezi, referans noktası ulusal devlet kurumlarıdır. Entegrasyon, yüksek düzeyde politik, ekonomik ve sosyal ilişkileri olan bir devletler birliğidir. Çoğulculara göre, entegrasyon süreçlerini düzenleme sorunlarını çözmeye uluslar üstü kurumların kurulmasına gerek yoktur. Bu kavram, devletin bağımsızlığını sınırlamak anlamına gelmez, aynı zamanda bölgesel gruplama içerisinde oyunun kurallarını belirlemenin gerekli olduğunu düşünür (Sancak, 1999:100).

Federalist kavramı 1950'lerden itibaren, Batı Avrupa'nın politik ve ekonomik alanındaki entegrasyon süreçleri federalizmin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Bu kavramın destekçileri, entegrasyon sürecinin üç aşamadan oluştuğunu göstermektedir: Gümrük Birliği; ekonomik ve parasal ittifak ve siyasi ittifak.

Gümrük Birliği Kavramı: Bu kavram Amerikan ekonomisti Vayner tarafından geliştirildi ve gelecekte geliştirildi. Konseptte göre, bloğa giren ülkeler arasındaki ticaret kısıtlamaları kaldırılmalı ve üçüncü ülkelere karşı tek bir gümrük tarifesi uygulanmalıdır. Vayner'e göre, Gümrük Birliği, ülkelerin benzer üretim alanlarını tarifelerle korumak için daha fazla yarar sağlayabilir, yani Üye Devletlerin rekabetçi ekonomik yapıları var.

Dünya ekonomisinin uluslararası ekonomik entegrasyonu gelişiminin çeşitli aşamalarından ve niceliksel ve niteliksel göstergelerinden geçti, sadece ticaretin veya diğer ekonomik faaliyetlerin kapsamı değil, aynı zamanda uluslar arası ilişkilerin istikrarı, kapsanan küreler, karşılıklı ilişkilerin yoğunluğu ve entegrasyon süreçlerinin derinliği de değil Modern uluslararası ekonomik entegrasyon teorisi ve pratiğinde, Balass'ın Balasses tarafından sunulan entegrasyon süreçlerinin geliştirilmesinin 5 aşaması farklıdır: serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, genel veya tek pazar; ekonomik birlik; ekonomik ve parasal ittifak: Bu gelişme aşamaları, ekonomik entegrasyonun ana formlarını kapsar.

Uluslararası ekonomik entegrasyonun gelişmesindeki mantıksal ve kronolojik aşama serbest bir ticaret bölgesi olarak kabul edilir, modern anlamda bu imtiyazlı bölge uluslararası ticaret geleneklerinden ve niceliksel kısıtlamalardan muaftır. Ticaret bölgesi ekonomik işbirliğinden entegrasyona geçişin birincil ve en zayıf şeklidir. Bu entegrasyon formu, Avrupa Serbest Ticaret Birliği (AATB), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) ve Güneydoğu Asya (ASEAN) grubu çerçevesinde uygulanmaktadır.

Uluslararası ekonomik entegrasyonun bir sonraki aşaması bir gümrük birliğidir, bir veya birkaç devlet ticarete gümrük vergilerinin kaldırılması konusunda anlaşığı gibi, ortak bir korumacılık olarak yorumlanabilir. QATT'ye göre, Gümrük Birliği birkaç gümrük alanından biri tarafından değiştirildi. Birlik dışındaki gümrük vergilerinin, tüm birlik içindeki gümrük vergilerini iptal ederek uygulanması. Bir serbest ticaret bölgesinde üye devlet dış ekonomik politikasını tanımlar, gümrük tarifeleri, kurallar ve prosedürler genellikle daha koordine edilir, bütünleşir ve gümrük birliğine entegre edilir. Serbest ticaret bölgesinin kalıcı yönetim organının varlığını ima etmediği belirtilmelidir.

4.2.1 Bölgesel Ekonomik Entegrasyonun Kuramsal Temelleri, Formları Ve Görevleri

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, önde gelen sanayi ülkelerinin hızlı ekonomik gelişimi ve uluslararası taşımacılık ve iletişimin hızlı gelişimi, mal ve hizmetlerle uluslararası ticaretin güçlü bir şekilde gelişmesine neden olmuştur. Uluslararası ticaret çeşitli uluslararası eylem biçimleriyle

(sermaye, emek ve teknoloji) yakından iç içe geçmeye başladı ve sonuç olarak sınır sadece bitmiş bir ürün değil aynı zamanda üretim faktörleri. Emtia fiyatlarına yansıyan kar sadece ulusal ekonomilerde değil, yurtdışında da yaratıldı. Ekonomik entegrasyon uluslararası ticaret ve üretim faktörlerinin emtialar ve hizmetler ile meşru bir sonucu haline gelmiştir Bütünleşme kelimesi Latince 'de, tam kelimelerden ve "bütünleştiriciler" den türetilen ve Azerbaycan'da birleşme ve birleştirme anlamına gelir.

Ekonomik entegrasyon, hükümetler arası düzenlemeleri birbirine bağlayan ve koordine eden, hükümetler arası düzenlemeleri birbirine bağlayan ve koordine eden hükümetler arası düzenlemeleri benimseyen, ulusal ekonomik mekanizmaların ekonomik çıkarlarını, ekonomik entegrasyon süreçlerine dayanan bağımsız aktörlerin ekonomik menfaatlerini, ulusal ekonomilerin uluslararası aşmasının yeni bir formunu oluşturan uluslararası ekonomik süreç sürecidir. Dağıtım durdurulur. Malların ve üretim faktörlerinin ülkeler arasında serbest dolaşımını sağlar, yani üretilip satıldıkları ülkelere ayrımcılık yapmadan. Uluslararası ekonomik entegrasyon, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının uygulanmasına, uluslararası sermaye ve emek hareketine, ortak ekonomik, parasal, bilimsel, teknik, sosyal, dış ve askeri politikaların rızasına dayanır.

Hızla büyüyen sanayileşmiş ülkelerde, sınırlı iç pazar ekonomik entegrasyon ve bu yolla pazarın genişlemesini gerektirir, iç pazarları geliştirmekte olan ülkelerle birleştirerek sanayileşme hızını artırmaya çalışıyorlar. Ekonomik entegrasyon sürecindeki iki eğilim kendini göstermektedir: uluslararası yakınlaşma ve bölgesel yakınlaşma: Uluslararası ticaret, uluslararası ticarete uygulanan tarife ve tarife dışı kısıtlamaların kaldırılmasıyla sağlanmaktadır. Bölgesel ekonomik dernekler kurarak, üye ülkelerin dış ekonomik ilişkileri ve ekonomik politikaları bölge ile uyumlaştırılmakta, ülkeler birbirleriyle yakınlaşmakta, ulusal politikalar koordine edilmektedir.

Tipik olarak, entegrasyon süreci karşılıklı ticaretin daha az veya daha fazla anlamda serbestleştirilmesi ile başlar. Bu durum malların, hizmetlerin ve sermayenin dolaşımını sınırlandırmaktadır. Yavaş yavaş, tek bir ekonomik, yasal bilgi alanı yaratılır. Burada yeni uluslararası ekonomik ilişkiler ortaya çıkıyor. Uluslararası ekonomik entegrasyonun, onu diğer devletlerarası

ekonomik etkileşimlerden ayıran bir dizi önemli özellik ile karakterize olduğu not edilebilir: (Soyak, 2003:249)

- Üye Devletlerin ekonomik politikalarının koordinasyonu;
- Ulusal mevzuat, norm ve standartların yaklaştırılması;
- Ulusal üretim süreçlerinin birbirine bağlanması, bölgede teknolojik üretim biriminin işlem biriminin oluşturulması;
- Üretimde, bilimde ve teknolojide uluslararası uzmanlık ve iş birliğinin geniş gelişimi;
- Üye ülke ekonomilerindeki yapısal değişiklikler;
- Entegrasyon sürecinin amaçlı düzenlenmesi, bölgesel yönetim organlarının gelişimi.

Bütünleşme süreci burada yer alan her ülke için uygun koşullar yaratmaktadır: (Sancak, 1999:102)

1. Entegre iş birliği, bu gruptaki finansal, maddi, emek, yeni teknoloji ve diğer kaynaklar için temel oluşturur.
2. Tüm alanlarda iş birliğini genişletir.
3. Ekonomik rekabette belirli avantajlar elde etmek.

Ekonomik entegrasyonun ekonomide iki etkisi olabilir:

“Gösteri etkisi.” Entegrasyon dernekleri kurmuş olan ülkelerde, tipik olarak olumlu ekonomik eğilimler (ekonomik büyüme oranları, düşük enflasyon, istihdam artışı, vb.) Ortaya çıkar ve bu da psikolojik etkilerde değişiklik yaşayan diğer ülkeleri etkiler. Sonuç olarak, bu ülkeler entegrasyon ittifaklarına katılmaya çalışıyorlar.

"Domino Etkisi". Bölgedeki ülkelerin çoğunluğu entegrasyon birliğine üye olduktan sonra, bölgedeki diğer ülkeler bazı zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu zorluklar, sendikadaki ülkelerin ekonomik ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Bu bazen entegre olmayan ülkelerde ticaretin azalmasına yol açmaktadır. Bu ülkelerin bazıları, entegrasyon sürecine dahil olmaktan korkuyor olsalar bile, entegrasyonun ciddi bir ilgisi olmasa bile, entegrasyon süreçlerine katılma konusundaki ilgilerini ifade ediyorlar (Soyak, 2003:250).

Modern uluslararası ekonomide ortaya çıkan ve geliştirilen birçok entegrasyon birliği prensipte aynı amaçlara sahiptir. Bu görevlerden entegrasyonun amaçları şunlardır:

Ölçeğin avantajlarının kullanılması Ölçeğin ölçeği bazında pazar genişlemesinin sağlanması, işlem maliyetlerinin azaltılması ve diğer avantajlar. Bu da doğrudan yabancı yatırımları mümkün kılacaktır. Bu tür yatırımlar, önemli boyutlara sahip pazarlara daha yoğun yatırımlar yapmaktadır. Çünkü, büyük ölçekli pazarlarda ihtiyaçlarını karşılayan bağımsız üretim yaratmak daha uygun olur.

Olumlu bir dış politika ortamı oluşturmak Pek çok entegrasyon kuruluşunun ana hedeflerinden biri, katılımcı ülkeler arasındaki siyasi, askeri, sosyal, kültürel ve diğer ekonomik olmayan olaylarda karşılıklı anlayışı ve iş birliğini güçlendirmektir. Coğrafi olarak yakın komşularla, kalkınmada benzer sorunları olan ülkeler için iyi ilişkilere sahip olmak, karşılıklı ekonomik yükümlülüklerle ilişkilerini güçlendirmek önemli bir politik önceliktir (Yaqubov, 2001:4).

Ticaret politikası görevlerinin çözümü. Bölgesel entegrasyon, DTÖ içindeki çok taraflı ticaret müzakerelerinde müzakere pozisyonlarını güçlendirmenin bir aracı olarak kullanılır. Herhangi bir engelleyici ülke adına kararlaştırılan eylemin çok daha karlı olduğuna ve ticaret politikasında daha fazla istenen sonuçlara yol açtığına inanılmaktadır. Ek olarak, bölgesel bloklar ticari olarak uygulanabilir ticaret için daha istikrarlı ve öngörülebilir bir ortam yaratmaktadır. Çok taraflı ticaret müzakerelerinde, katılımcıların çıkarları birbirinden oldukça farklıdır.

4.2.1.1 Enerji Kaynaklarının Kullanım Stratejisi, Özellikleri Ve Türleri

Enerji kaynaklarının küresel ekonomik kalkınmadaki rolü geleneksel olarak yüksek olmuştur. Modern çağda, bu faktör daha yapılandırılmış ve geleneksel bir yaratıcı faktöre dönüştürülmüştür. Ekonomik literatürde, kaynakların ve üretim güçlerinin yeri hakkında bütün bir teorinin oluşumunu göreceğiz. Alman ekonomist Alfred Veber (1868-1958), 1909'da yazılmış olan "Endüstri Pozisyonu Teorisi" adlı klasik araştırmasında "konumlandırma faktörleri" kavramını ortaya koydu. Teoriye göre, doğal kaynakların coğrafyası,

endüstrinin bulunduğu yerin temel şartlarına dayanıyor. Bu açıdan değerlendirmeler, gezegenimizdeki yakıt ve enerji kaynaklarının dağılımının ve konumunun son derece eşitsiz bir denge ile karakterize olduğunu göstermektedir (Yaqubov, 2001:5).

Yakıt ve enerji kaynakları aslında gelişmeyi temel bir temel olarak etkiliyor. Dünyadaki deneyimler, yakıtın zengin enerji kaynaklarına sahip ülkelerde yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir. Bununla birlikte, diğer kutuplarda, Japonya, Güney Kore, İtalya ve diğer ülkelerde enerji kaynaklarının daha verimli kullanılması sonucu ekonomilere ulaşılmıştır.

Dünyada doğal kaynakların dengesi, mevcut durumu ve kullanım olanakları kısmen ayrı kaynaklarda verilmektedir. Birçok yüksek dereceli uluslararası kuruluşun, bilimsel otoritenin, medyanın ve hatta İnternet'in bilgisinde bu dengenin farklı unsurlarında bazı farklılıklar var. Bu fark ayrıca, BM Dünyası ve Avrupa Bankası, büyük mali gruplar ve diğer önde gelen kuruluşlar tarafından her yıl yayınlanan raporlarda da vurgulanmaktadır.

Yakıt-enerji hammaddesi bazında elektrik üretimi, devletin ekonomik kalkınmasını etkileyen ana faktörlerden biridir ve elektrik talebi giderek artan bir şekilde devlet çerçevesinden uluslararası nitelik kazanmaktadır. Dünyadaki yakıt ve enerji kaynaklarının eşitsizliği, daha fakir gelişmiş ülkelerde, tüketiciler arasında eşitsizlik yaratan kaynakların bolluğuna yansımıştır. Bu durumda, enerji kaynaklarının satın alınması ek istasyonlar kurmak, bu ürünü uzak mesafelere aktarmak gibi zorluklar yaratır (Musayev, 2001:166).

Son 30 yılda dünyada yaklaşık 135 milyar ton petrol, 145-155 milyar ton kömür ve 1600 trilyon metreküp doğal gaz yakıldı. Diğer taraftan, dünyanın keşfedilen yakıt ve enerji depoları nedeniyle rezervleri önemli ölçüde artmıştır. Bütün bunlar, bir süre içinde enerji tüketiminde%38-40 artışa yol açmıştır. Doğal gaz yüzde 65, petrol yüzde 12 ve kömür yüzde 28'dir. Geçtiğimiz dönemde, doğal gazın birincil enerji dengesindeki payı yüzde 19'dan 27'ye yükselmiş, petrol yüzde 49'dan yüzde 40'a düşmüş ve kömür yüzde 30'dan yüzde 26'ya düşmüştür (Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı, 2017).

Son yıllarda, artan enerji fiyatları ve enerji tüketicilerinin yüksek volatilitesi, birincil enerji kaynaklarının kullanımındaki artışı önleyememiştir ve

elektrik talebi bu dönemde hızla artmıştır. Yani, 2000 yılında enerji taşıyıcı kullanımı 9,3 milyar ton, 2008'de ise 10,5 milyar ton, 2017'de ise 12,1 milyar ton civarındaydı.

Yakıt enerjisi kaynaklarının coğrafi dağılımının ve dünya ekonomisinin gelişmesinde oynadığımız rolün bir kez daha incelenmesi, insan uygarlığının her zaman enerji kaynaklarını baskın kullanma çağında olduğunu ve bu kaynakları kullanmadan modern ekonomik hayatı hayal etmenin zor olduğunu göstermektedir. Her ülkenin coğrafi konumuna rağmen, bu kaynakların kullanımı artmakta ve enerji gelişimi eğilimleri her yıl yeni doğal enerji stoklarının kazanılmasını teşvik etmektedir.

Enerji endüstrisi, ekonomik ve sürdürülebilir kalkınma için dünyadaki en önemli faktörlerden biridir. Uluslararası kuruluşların enerji ile ilgili tahminlerine atıfta bulunursak, 2020'de enerji talebinin yüzde 65 artacağını söyleyebiliriz. Bununla birlikte, bu artan talebin karşılanması, mevcut seçeneklerle çok zordur ve buradaki ana sorun, enerji kaynaklarının dünya çapında eşit olmayan şekilde dağılmasıdır. Böylece, dünya petrol ve doğal gaz kaynaklarının yaklaşık yüzde 80'i avro bölgesinde yer alıyor. Batı Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin'in 2025 yılına kadar petrol ithalatının yüzde 70'ine bağlı olacağına inanılıyor (Musayev, 2001:168).

Başka bir deyişle, bu ülkeler Orta Doğu, Rusya ve Hazar bölgesine bağlı olacaktır. Çin, Hindistan ve Endonezya gibi ülkeler önemli petrol ve doğal gaz boru hatları üzerinde çalışıyor. Asya ülkeleri temel olarak Basra Körfezi'nden gelen petrol tüketiminin yüzde 85'ini karşılamaktadır. Öte yandan, özellikle Orta Doğu'daki uluslararası siyasi gerilimlerin artması ve benzer faktörlerin de enerji talebi ve değeri üzerinde büyük etkisi vardır.

Modern dünya yakıt ve enerji dengesi çok geniştir. Tüm çevre sorunlarına rağmen, nükleer enerji gelişiyor. Şu anda, küresel nükleer enerji endüstrisi hesabı tarafından üretilen yakıt ve enerji dengesinin yüzde 6-7'si ve elektriğin yüzde 17'si. AES'in kapasitesini artırma süreci devam ediyor ve Nükleer Enerji Kulübü'ne üye sayısı artıyor. Bununla birlikte, BM Atom Enerjisi Ajansı'na göre, AES'nin gelişme oranı önümüzdeki on yılda çok yüksek

olmayacak. Bununla birlikte, nükleer enerji kademeli olarak adımlarını genişletecektir (Musayev, 2001:169).

Enerji istatistiklerine bakıldığında, enerji tüketicilerinin 1 / 3'ünün sınırlarının ötesinde tüketicilere ulaştığı ortaya çıkıyor. Bu rakam kömür için yüzde 10, petrol için yüzde 40 ve doğal gaz için yüzde 20. Bu gerçeklik, dünyanın ayrı coğrafi bölgelerinde enerji kaynaklarının dengesiz konumundan ve bunların ilgili enerji tüketim merkezlerine yakınlığından kaynaklanmaktadır. Durumun azaltılması "Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı" sağlar. Bu kavram, dünyadaki yakıt enerjisi kompleksinin, dünya ekonomisindeki rolüne rağmen, enerji tüketen ülkelerin yönelimine, enerji sisteminin enerji verimliliğini ve çevre güvenliğine dönüşümünü ifade eder.

4.2.2 Azerbaycan Ekonomisinin Küresel Ekonomiye Entegrasyonunda Enerji Faktörü Ve Geçiş Potansiyeli

Azerbaycan Cumhuriyeti Devleti Kanunu'nun "Para Birimi Yönetmeliği" nde dış ekonomik faaliyetlerin serbestleştirilmesi ve Azerbaycan'da para birimi düzenleme uygulamalarının başlangıç aşaması olarak kabul edilme süresi düşünülebilir. Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomisinin daha da gelişmesi, doğal enerji taşıyıcılarının maliyetinde önemli bir artış koşullarında meydana geldi. Sonuç olarak, bu alandan alınan fonların bir kısmı ekonominin reel sektörünün gelişmesine yönlendirilmiştir. Bütün bunlar Azerbaycan ekonomisinin göreceli istikrarını sağladı ve oldukça büyük bir istikrar fonunun oluşmasına yardım etti.

Küresel ekonomik süreçlere modern zamanlarda bakarsak, Azerbaycan ekonomisi için yeni fırsatlar görebiliriz. Böylece, 2014 küresel yeniden sermayelendirme süreçlerinin hızlandırılması ile karakterize edildi. Kümülatif ekonomik modele sahip ülkelerde, dış sektördeki toplam fazlalık dünya GSYİH'nın% 1,7'sine düşmüştür (2006'da% 3,1). Hasat modelinin Doğu Asya'daki tüketim modeline aşamalı olarak dönüşümü burada kilit bir rol oynadı (Bulut, 2007:66).

Dünyadaki ticaret büyüme hızı yılın ikinci yarısında geriledi, ancak önceki dönemlere göre düşük kaldı. Euro bölgesinde devam eden dirilişin, bölgenin ithalatı üzerinde olumsuz bir etkisi oldu. Almanya, Hindistan, Brezilya, Fransa ve Japonya gibi ülkelerde dış talep kanallarının yerini iç talep

aldı. Öte yandan, iç piyasaları koruma eğilimleri yoğunlaşmıştır. Böylece, 2014 yılında DTÖ'de tartışmalı konuların sayısı on yılın en yüksek noktasına ulaşmıştır.

Makroekonomik kırılganlık ve belirsizlikler, küresel doğrudan yabancı yatırım akışının 2011 yılına göre%18 oranında azalmasına neden olmuştur. Doğrudan yabancı yatırım akışlarının yapısında önemli değişiklikler olmuştur. ABD ve avro bölgesindeki yatırımlardaki belirgin düşüş, gelişmiş ülkelerin toplam yatırımlardaki payını azalttı. Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler arasındaki fark en üst seviyeye ulaşmıştır. Öte yandan, kriz öncesi döneme ertelenen yatırımların yeniden yapılandırılması ve etkinliğin azaltılması, daha yeni iş birimleri yaratılması ve "yeşil ekonominin geliştirilmesine odaklanan yatırımlarla devam etmiştir (Bulut, 2007:68).

Ekonomiyi desteklemek için farklı ülkelerde dev teşvik tedbirleri devam etmiştir. Önceki deneylerde analojinin yokluğu, nihai sonuç hakkında kesin kararlara izin vermez. Kuşkusuz, Azerbaycan ekonomisinin gelişimi için yeni fırsatlar yaratıldığına dikkat etmek mümkündür. Pratik olarak, Azerbaycan ekonomisinin tüm göstergeleri, özellikle dış ticaret cirosu gibi olumlu eğilimlere sahip ve ülkeden gelen sermaye akışı da önemli ölçüde azalmıştır.

Çizelge 4.1: Azerbaycan Cumhuriyeti Ödemeleri Dengesi

	ÇI-2016	ÇII-2016	ÇIII-2016	ÇIV-2016	ÇI-2017	ÇII, 2017
Cari Hesap	4193	2507	3103	3276	3333	3049
Dış Ticaret Dengesi	6037	4698	5219	5428	5544	5584
Hizmetler Dengesi	-648	-1397	-1106	-1038	1443	-1656
Gelirler	-1160	-837	-1055	-1069	-754	-827
Tekrar Geldiler	-36	43	45	-45	-14	-52
Kapital hesabı	-3	-1	-2	-6	-2	-2
Finansal varlıklar	2656	623	1776	1434	610	884
net finansal varlıklar						
Doğrudan yabancı	3975	1607	3189	3000	3447	2599
doğrudan yatırım						
Portföy ve diğer	185	260	342	703	164	203
yatırımlar		1347	2847	2297	3283	2396
Net finansal borçlar	3790					
Azerbaycan'a		984	1413	1566	2837	1715
doğrudan yatırım	1319					
çekildi	1420	1547	1678	1646	1911	1956
Yatırımların geri		-871	-952	-998	-970	-826
dönüşü	841					
- Petrol bonusu		398	687	2	17	585
-Portfel ve diğer	740					
yatırımlar				916	1879	
Dengeleyici	140	-1238	-353	-1286	61	-574
maddeler						
Rezerv varlık	1674	645	972	550	2782	1589
değişimi						

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Merkezi bankası www.cbar.az

Geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi, Ocak-Haziran 2017'deki dış ekonomik faaliyetler, petrol ve gaz sektöründe pozitif bir dengeye ve petrol dışı sektörde negatif bir dengeye sahipti.

Petrol ve gaz sektöründen elde edilen toplam gelir, büyük ölçüde petrol ve doğal gaz ihracatı ve bu sektöre çekilen yabancı sermayeden kaynaklanmaktadır. Bu sektöre yapılan ödemeler, karların ve yatırımların geri

gönderilmesini, ekipman ve hizmetlerin ithalatını yansıtmaktadır. Ocak-Haziran 2017’de petrol ve gaz sektörünün toplam pozitif bakiyesi 11,6 milyar dolardı. 2017 yılı Ocak-Haziran döneminde cari hesap fazlası 10,3 milyar dolar olan cari hesap fazlası dahil 6,4 milyar dolar olarak gerçekleşti. Petrol ve gaz sektörü fazlası, petrol dışı sektörde 3,9 milyar dolara ulaştı \$ açığı tamamen kapsıyor.

Dış ticaret cirosu 20,1 milyar olarak gerçekleşti. 11,1 milyar dolar ve dış ticaret dengesi. \$ pozitif bakiye ile sonuçlanır. 2017 yılının Ocak-Haziran aylarında Azerbaycan'ın yaklaşık 136 ülkeyle ticari ilişkileri vardı. Dış ticaretin%7,7'si BDT üye devletlerinin payına, %92,3'ü diğer yabancı ülkelere düştü. Devletimizin İtalya, ABD, Türkiye, Rusya, Fransa, Japonya, Almanya, Endonezya ve İsrail ile daha yoğun bir ticari ilişkisi var (bu ülkelerdeki toplam ticaretin%69,1'i).

5. SONUÇ

Gümrük politikası, Azerbaycan ekonomisinin devlet düzenlemesinin kilit unsurlarından biridir. Tüm gümrük faaliyetlerinin temeli olarak hareket eder ve devletin iç ve dış politikasının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilir. Bu nedenle gümrük politikasının, ülkedeki pazar ilişkileri koşullarında siyasi ve sosyal ekonomik değişiklikleri yürütmek için iç ve dış ekonomik çıkarların ve görevlerin gerçekleştirilmesine ve korunmasına yönelik siyasi, ekonomik, örgütsel ve diğer büyük ölçekli önlemler sistemi olarak tanımlanmaktadır.

Ülkemizde uygulanan gümrük politikası ilkelerinin AR Gümrük Kanunu'na yansıtılmaması üzücü. Bize göre, bu ilkelerin aşağıdaki gibi olması için büyük bir ihtiyaç var:

- Ülke dış politikasının ayrılmaz bir parçası olarak dış ticaret politikasının birliği;
- Dış ticaret faaliyetlerinin devlet düzenlemesi ve bunun uygulanması üzerindeki kontrol birliği;
- İhracat kontrol politikasının birliği;
- Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gümrük bölgesinin birliği;
- Dış ticaret faaliyetlerinin devlet düzenlemelerinin ekonomik düzenlemesinin amacı;
- Katılımcıların eşitliği ve ayırt edici ticareti;
- Dış ticaret katılımcılarının yasal ve yasal çıkarlarının devlet tarafından korunması

Geçiş ekonomileri deneyimi, onlar için serbest ticaret politikalarının tam olarak uygulanmasının pek çok nedenden dolayı imkansız olduğunu göstermektedir. Zira bu ülkelerin çoğunda, Azerbaycan dahil, ekonomilerin çoğu gelişmiş ülkelerin ilgili alanlarından geride kalmaktadır. Mevcut durum, geçişin, dünya ekonomilerinin gelişmiş ülkelerle birlikte dünya pazarlarında eşit olmayan koşullarda rekabet etmelerini gerektirmesidir. Aynı zamanda, sadece tarım, hammadde ve enerji taşıyıcılarının üretimi ve birincil sektörlerinde

rekabet edebilmektedir. Bu nedenle, öncelikle ulusal üretim alanlarını güçlendirmek ve ürünlerini dünya standartlarına getirmek tavsiye edilir. Aynı zamanda, yerli ürünleri, daha sonra serbest ticaret prensiplerine uymayacak daha güçlü dış rekabetten korumak için bazı önlemler alınmalıdır.

İç pazarın oluşumu için seçeneklerden biri, uluslararası eğitim, kültürel ve ekolojik projeler çerçevesinde karşılıklı olarak yararlı işbirliği modelinin yanı sıra, yüksek teknoloji uygulama modelidir. Aslında, bu model, yerli üreticilerin talebinin yabancı üreticiler için fena olmadığı alanlarda ithalattaki sınırlılığı ifade etmektedir. Aynı zamanda, ulusal üreticilerin, özellikle de para kaynakları gibi, gerekli kaynaklara sahip olması ön plandadır. Aynı zamanda, ithal ikameli üretimin oluşturulması, yasal olarak eşit bir işbirliğine geçiş için ön koşullardan biridir.

Ortak üreticiler tarafından üretilmeyen ortak stratejik projelerin ve programların geliştirilmesi için gerekli ekipmanın sağlanması uygun olacaktır. Bu ekipmanların yanı sıra, bitmiş ürünlerin uluslararası standartlarını karşılayan ileri teknoloji süreçleri, sadece araç olarak değil aynı zamanda eski Sovyetler Birliği'ndeki ana ekipman türlerinin üretimi, işlenmesi ve üretimi arasındaki mevcut boşlukları da dolduruyor. Kanımızca, ülkemizdeki modern ekipman ithalatı pahasına piyasanın gereksinimlerine uygun teknolojik komplekslerin yaratılması, cumhuriyetimizin daha bilimsel ve doğal potansiyelini kullanmamızı sağlayacaktır. Sovyetler sonrası alanda en son teknolojiye destek, uluslararası rekabetteki durumu değiştirebilir.

İhracat stratejisinde herhangi bir ayarlama yapmadan ithalat sektöründeki değişikliklerin uygulanmasının, ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerde iç pazarların oluşmasında beklenen sonuçlara sahip olmayacağı da belirtilmelidir.

Dolayısıyla, bize göre ihracat stratejisi, bu ülkelerin dünya ekonomisine entegrasyonunu karşılıklı yarar sağlayacak şekilde hesaba katarak, hammaddelerin, malzeme ve doğal kaynak ihracatının kademeli olarak bitmiş ürünlerle değiştirilmesinin yerini almalıdır. Mamul ürün ihracatından elde edilen gelirin büyük kısmı, bu tür ürünleri üretebilecek modern üretim alanlarının yaratılmasına ve geliştirilmesine yönlendirilmelidir.

İç pazarın oluşumunda ithalat çok önemlidir. İthalat politikası, iç ekonomik politikalarla yakından ilgilidir ve ülkenin kalkınma stratejisinin genelini yansıtır. Analiz, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ithalat yapısında gıda ve tüketim mallarının payının daha büyük olduğunu göstermektedir. Dünya pratiğine göre, ithalat yapısı, her şeyden önce, farklı makine ve teçhizatın özel bir ağırlığına sahip olan imalat ürünlerinin olması gerçeğine göre daha verimlidir. Tabii ki, ithalatın mevcut yapısı ülke ekonomisindeki durumla ilgilidir. Bu tür ithalatın oluşumu, büyük ölçüde tarımsal üretimin zayıflığı, ıfık ve gıda endüstrisinin zayıflığı, tüketici pazarını kilit ürünlerle korumak için bir sistemin bulunmaması ile açıklanmaktadır. Bu nedenle, ithalatın yapısını iyileştirmek için ülke ekonomisinin genel yapısının iyileştirilmesi ve yerli üretim ve tüketim yapısının geliştirilmesi için tedbirlerin uygulanması son derece önemlidir.

Bütün bunlar dikkate alındığında, şu anda Azerbaycan'da üretilen ürünlerle (tarım, tüketim ürünleri vb.) İlgili ithalat vergisi oranları artırılmıştır. Mesele şu ki, bu şekilde iç piyasayı korumak ve üreticiyi teşvik etmek mümkün. Kanımızca, ikame ürünleri ülke çapında teşvik etmek gerekiyor.

Böyle bir politika yalnızca tüketici mallarına değil, aynı zamanda endüstriyel amaçlı ürünlere, özellikle elektrikli ve ev eşyalarına da uygulanmalıdır. Ancak, cumhuriyetimizin tarım ve gıda ürünlerinin gelişimini teşvik etmesinin önemli olduğunu akılda tutmak önemlidir. Çünkü bu ürünlerin ithalatına olan bağımlılık cumhuriyetimizi, özellikle büyük harcamalar pahasına tüketim malları alımını zorlaştırıyor. Dolayısıyla, gelecekte, ülkenin ithalata bağımlılığı ekonomik güvenliğini daha da artıracaktır. Daha da önemlisi, tarımsal üretimin yoğunlaştırılmasının teşvik edilmesi Azerbaycan'ın daha ekonomik olarak gelişmiş ülkeler haline gelmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abasov, Çingiz.**, (2005) "Azerbaycan'ın Dünya İktisadiyatına İntegrasiya Yolları", Bakü, Elm, 2005.
- Abdullayev, K. S.**, (2005) Avrupa İstegrasiya Kontekstinde Azerbaycan'ın Nakliyat-Transit Potansiyeli". Bakü: İktisadiyat Ve Audit.
- Ahmedov, İngilab.**,(2002) "İqtisadiyyat Ve Maliye Üzerinde Kurulmuş Dünya", "Ayna Metbuat Evi", Bakü.
- Akbarov, İ.T.**, (2003) "The Role And Economic Importance Of Caspian Sea Region" Materials Of The International Conference On A Theme Caucasus And Central Asia During Globalization Bakü.
- Aliyev, H.** (2001) "Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Bağımsızlığının Onuncu Yıl Dönümü Hakkında", Azerbaycan Cumhurbaşkanınının 20 Mart 2001 Tarihli Kararnamesi, Bakü,
- Aliyev, Q.** (2008) "İnvestisiyanın Maliyyələşdirilməsi və Kreditləşdirilməsi" Dərslik. Bakı. S.194
- Aliyeva, S.** (2013) "Azərbaycanın Gömrük -Tarif Siyasətinin Əsas Xüsusiyyətləri" Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. S.34
- Alizade, F.** (2011) "Azərbaycanın Respublikasının Xarici Ticarət Əlaqələri." Qərb Universiteti. Bakı. S 4
- Allahverdiyev, H. & Mammedov, Z.**(2003) "İnvestisiya Proseslerinin Tenzimlenmesi " Derslik. Bakü. s.4-7
- Aslanlı**, (2007) "İlhan Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikası", Eko Avrasya Bülteni, <http://www.ekoavrrasya.net/duyuru.aspx>? (Erişim: 09.02.2019)
- Aslanlı, Araz**, (2011) "Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikası: Genel Özellikler ve Karabağ Sorunu", <http://www.1news.com.tr/yazarlar/>
- Aras, O, N.** (2005) "Azerbaycan Ekonomisi ve Yatırım İmkanları" TÜSİAB Yayınları-001, Bakü,

- Aras, O, N. Süleymanov, E. & Zeynalov, A.** (2010) “Azerbaycan Respublikasında Qeyri-neft Sektoru Üzre İtxal-İxracın Mövcüd Vəziyyətinin Təhlili və Qiymətləndirilməsi” Jorunal of Qafqaz University .Baku. s51
- Aydemir, C & Güneş, H.H.** (2006) “Merkantilizmin Ortaya Çıxışı” Elektronik Sosial Bilimler Dergisi. s. 145
- Aydın, E.** (2003) “Azərbaycanın iqtisadi siyasəti. Azərbaycanın xarici ticarət-iqtisadi əlaqələri”. Bakı.s.46
- Azerbaijan Ekonomik Research Center,** (2005) “Azərbaycanın Dünya Ticarət Təşkilatına Üzvlüyünün Müqayisəli Təhlili” Bakı 2005.
- Atakişev Müşfik,** (2004) Azərbaycan'ın Yeni Neft Siyasəti Ve Gtisadi NkiAf, Azərneşr Yayınları, Bakü.
- Bayramov A.** (1997). Bölgesel ekonomik entegrasyon. Bakü. Bilim yayınları
- Bayraktutan Y.** (2003) “Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, s.177
- Bayramov, E.** (1997) “Regionların İqtisadi İnteqrasiyası , Nezeriyye ve Praktika” Bakı. s12-13
- Bayramov, V.** (2010) “Azərbaycanın ÜTT-ə Üzvlük Prosesinin Qiymətləndirilməsi Üzrə Siyasət Sənədi” Bakı. s 4
- Bulatov A.S.** (1999). Dünya ekonomisi. Ders Kitabı. Moskova Bölgesi
- Bulut, C.** (2007) “Azerbaycanın Dünya Ticaret Örgütü Üyeliğinin Değerlendirilmesi” Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 9 / 2. 59 – 73. S 66.
- Ceferzade, İ.** (2001) "Esaslı İnkişaf İlləri", İqtisadiyyat. Bakı. s.3.
- Çelebi, Yavuz Selim.,** (2004) “Türk Standartları Enstütüsü Ve Azerbaycan”, Diyalog Azerbaycan İş Dünyası Dergisi, Tüsiab Cemiyeti, Bakü, Sayı: 16, Ağustos.
- Doğan, K.** (2001) “Türkiye-Azerbaycan Ekonomik İlişkilerinde Bakü -Ceyhan Ham Boru Hattı”. İzmir. s 120.
- Ekberov, İ, T.** (2003) “The Role and Economic İmportance of Caspian Sea Region”, Materials of the International Conference on a Theme Caucasus and Central Asia During Globalization, Baku, ss.66-67.

- Eldaroğlu, E.** (2001) “Azərbaycan Hökuməti Yoxsulluq Problemini Həll Etməyə Çalışır” Azərbaycan Milli Demokratiya Fondu. Azərbaycan Bülleteni No:32(152), Bakü.
- Eldaroğlu, Ekber,** 'Azərbaycan" Bülleteni - 22, Azərbaycan Milli Demokratiya Vakfı, 31 May 2001,
- Emiraslanov, A.** (2001) “Dövlət Müstəqilliyi və Milli İqtisadiyyatın Formalaşması Problemləri” Məşvərət Bülleteni No:7(43), Oktyabr, s.52
- Eyyubov, M.** (2001) “Bazar İqtisadiyyatına Keçid və Sənaye Kompleksi” Məşvərət Bülleteni, No:7(43), s.66-67.
- Eldaroğlu, Ekber.,** (2001) Azərbaycan Hökuməti Yoxsulluq Problemini Həll Etməyə Çalışır,” Azərbaycan Milli Demokratiya Fondu, "Azərbaycan" Bülleteni, No:22 (142), 31 May.
- Emiraslanov, Azer.,**(2001) "Dövlət Müstəqilliyi Ve Milli İqtisadiyyatın Formalaşması Problemləri", Məşvərət Bülleteni, No:7(43), Oktyabr.
- Eyüpoğlu, S.,**(2003) “Türkiyə Azərbaycanla İktisadi Elagelerini İnkişaf Etmək Niyetindədir”, 525’nci Gazete, 11.01.2003
- Eyyubov, Mezeddin.,** (2001)"Bazar İqtisadiyyatına Keçid Ve Sənaye Kompleksi» Məşvərət Bülleteni, No:7(43), Oktyabr
- Ganjiyev G.** (2005). BIM: Mevcut durum və gelişme sorunları. Ders Kitabı Bakü.
- Gurbanlı, Ş.** (2010) “Azərbaycan Ekonomisində Pertölün Önemi və Hollanda Hastalığı Açısından Değerlendirme” Eskişehir Anadolu Üniversitesi. Yüksek Lisans Bitirme Tezi. S.25
- Hasanov A.** (2005). Modern uluslararası ilişkiler ve Azərbaycan'ın dış politikası. Ders Kitabı Bakü.
- Hasanov, R.** (2001) “Azərbaycanın İqtisadi İnkişaf Paradiqması və İqtisadi Təhlükəsizlik Konsepsiyasının Seçimi”, Məşvərət Bülleteni No:7 (43), Bakı, ss. 6-8.
- Haydarov, G.** (2011) “Azərbaycan Türkiyə İktisadi İlişkilerinin Çağdaş Durumu və Gelişme Perspektivləri” Bakü. s 9
- Hüseynov, V.** (2009) “Türkiyə-Azərbaycan Ticari İlişkileri və Geliştirilmesine Yönelik Öneriler” İstanbul. s 114-115
- Hüseynov, Fuad,** “Azərbaycan’ın Jeopolitik Konumu, Enerji Kaynakları Ve Dış Ticaret Dengesi. Bakü

- İbadoğlu, Q.** (2002) “Azərbaycanın İnkişaf Strategiyasında Neftin Rolu: Protestan Nəzər Nöqtəsiylə” 2023 Dərgisi, S.18, s.73.
- İsmayılov, A.** (2007) “Azgelişmiş Ülkelerin İktisadi Kalkınma Sorunu: Bağımsızlık Sonrası Azərbaycan Ekonomisi Örneği” T.C Selcuk Universitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. Konya. S. 104
- İmanov E.S.- Babaşov E.M.- Dayıyev, R.H.,**(2001)“İktisadi İslahatlar Şəraitində Ehalinin Sosial Müdafiəsinin Təşkili Məsələləri”, İktisadi İnkişaf Nazirliyi İktisadi İslahatlar Mer., Bakı.
- İskender, Murat.,**(2004) Azərbaycanda Ekonomik Sistemin Dönüşümü, Editör: Hasan Selçuk, Yeni Yüzyılda Azərbaycan'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı, İstanbul, Tasam Yayınları.
- İsmayılov, İlgar.**(2005), Azərbaycan-Türkiye Ticari İlişkileri, ”Azərbaycan Genç Bilim Adamları 1. Sempozyumu Bildirileri”, İstanbul.
- İsmayılov, Muzaffer.** (2005), Azərbaycan'da Taşımacılık Sektörü Ve Türkiye İle Karşılaştırılması, ”Azərbaycan Genç Bilim Adamları 1. Sempozyumu Bildirileri”, İstanbul.
- Karimov J.H., Huseynov C.A.** (1998). Uluslararası ekonomik ilişkiler (ders toplama). Bakü. Azərənəşr
- Kamalov, Nesimi.,** (2000) “1990-2000 Yılları Arasında Azərbaycan'da Enflasyon”, Journal Of Qafqaz University, Number 6, Baku, Fall.
- Kahraman, Yavuz.,** (2004) Yabancı Girişimci Açısından Azərbaycan Ekonomisinin Swot Analizi, Diyalog, “Azərbaycan İş Dünyası Dərgisi, Bakü, Sayı 16
- Koçak, İ.** (2005) “Azərbaycan Ülke Raporu” KOSGEB Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Enstitüsü, İstanbul, s.114–115
- Markova A.N., Polyak G.B.** (1999). Dünya ekonomisinin tarihi. Moskova Bölgesi
- Memmedov, Z.** (2004) “Azərbaycan Respublikasının İqtisadi Əlaqələri” Bakı. s37-38
- Musayev, A.** (2001) “Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Strategiyası və Vergi Siyasəti”, İqtisadiyyat və Audit Jurnalı, No:10, s.12.
- Musayev, V.** (2008) “Azərbaycan Ekonomisinin Dünya Ekonomisinə Açılması” Yüksek Lisans Tezi. İstanbul. S.33
- Mamedov, D.A. Aliyev, O. A.,** (1998)“Kontrakt Veka İ Ego Vliyaniye Na Ekonomiceskoye Razvitiye Azerbaijanskoy Respubliki” (Asrın Kontraktı

Ve Azerbaycan'ın İktisadi Gelişimine Etkisi), Azerbaycan 21 Esrin Astanasında, (Ziyad Samedzade), Azerbaycan Elmler Aakademisi Neşriyatı, Bakı.

Maharramova, V. (2004) Yatırım Projelerinde Risk Değerlendirilme Metotların Geliştirilmesi-(Petrol Ve Gaz), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bdu, Bakü.

Memmedov, Elmar., (2003)” Petrol Anlaşmalarının Getirdiği Olumsuzluklar”, Monitor, Bakü.

Memmedov, Saleh., (2001) İnflasiya Ve Maliye Bazarı, Maarif Yayınevi, Bakı 1998
• Mirzeczadeh., A.X. 21 Yüzyılın Yolculuğu, Bakü, İpp Oskar Basımevi.

Mehdiyev, Azer., (2001) "Azerbaycan'ın Dünya İqtisadiyyatına İntegrasiyasının Reallıqları", Eksperi İgtisad Jurnalı, No. 7-8.

Mesimov, Ali. (2001), Bağımsızlık Yıllarında Azerbaycan-Türkiye İlişkileri, Avrasya Dosyası Uluslararası İlişkiler Ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 2001 Fasikül: 23 Cilt: 7 Sayı: 1, S.280

Muradov, Reşad., (2004)“Azerbaycan'ın Ekonomik Yapısı, Potansiyeli Ve Yatırım İmkânları”, Türk Cumhuriyetleri'nde Yatırım İmkânları Sempozyumu, Editör: Hasan Selçuk, İstanbul.

Musayev, Akif., (2001) “Azerbaycan Respublikasının İktisadi İnkişaf Stratejisi Ve Vergi Siyaseti”. İgtisadiyyat Ve Audit Jurnalı, No: 10, Oktyabr.

Nadirov, A. (2001) "İqtisadiyyatın Yeni İnkişaf Mərhələsi", Azerbaycan Gazetesi, 15 Eylül Bakı, s.2.

Nesirova, Z. Sovyetler Birliğı Dağıldıktan Sonra Azerbaycan'da Ekonomik Gelişme, Yüksek Lisans Tezi, M.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002,

Qanizade, A.A (2010) “Azərbaycan Sənayesinin İnkişafında Xarici İnvestisiyanın Rolü”. Baku. s 27

Red. T.S.Vəliyev. AP Babayev, M.X.Meybullayev. (1999) İktisat Teorisi. Ders Kitabı. Bakü

Rüstəmov, V.E., (2001) “Azerbaycan İgtisadiyyatının Struktur Yenidengurmasında Xarici Kapitalın Rolü”, Azerbaycan İgtisadi İslahatlarının Heyata Keçirilmesi Xüsusiyyətləri Ve Problemləri, Azerbaycan Respublikası İgtisadi İnkişaf Nazirliyi İktisadi İslahatlar Merkezi, Bakü.

Sabiroğlu, N. (2006) “Globallaşma ve Xarici İnvestisiyalar” Bakü. S 50-51

- Samedov, B. İ.,** (2005) Azerbaycan Cumhuriyetinin Dış Ticaret İlişkilerinin Çağdaş Durumda İstatistik Koordinasyonu. İktisadi İnkişaf, Bakü.
- Sancak, E.-Eynalov, H.,** (1999) Azerbaycanda Yabancı Sermaye, Qafqaz Üniversitesi. Bakı.
- Selçuk, Hasan.,** (2004)“Azerbaycan Bankacılığı”, Yeni Yüzyılda Azerbaycan’ın Sosyo-Ekonomik Yapısı, İstanbul, Tasam Yayınları,
- Soyak, Alkan-Nesirova, Zenfira.,** (2003) "Küreselleşme Sürecinde İmf Politikalarının Sonuçları: “Azerbaycan Deneyimi”, Articles Of The International Conference On A Theme 'Caucasus And Central Asia In The Globalization Process', Bakı.
- Shakaraliyev A.Ş.** (1999). Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler. Bakü
- Sucayev, Fikret.,** (2003) Azerbaycanda Gaz Hasılatı Ve Ona Olan Telabatın Ödenilmesinin Başlıca İstigametleri, Konferans Materialları, Bakı, 3-4 Mart.
- Şaulov, R.X.,** (2001) “Müstegillik Şeraitinde Regioal İnkişafın Strategiyası”, Azerbaycan İktisadi İslahatlarının Heyata Keçirilmesi Xüsusiyyətləri Ve Problemləri, Azerbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyi İktisadi İslahatlar Merkezi, Bakü.
- Şen, Esin.,** (2005) “Azerbaycan Cumhuriyeti Ülke Profili”, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd.
- Şen, Esin; Karabayır, Cengiz; Emek, Alpaslan.,**(2005) Azerbaycan Yerinde Pazar Araştırması, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara.
- Şekeraliyev, A.** (2006) “Xarici İqtisadi Fəaliyyətin Gömrük Tarif Tənzimlənməsi” Bakı. s. 156-157
- Şekeraliyev, A.** (2009) “Dövlətin İqtisadi Siyasəti: Reallıqlar ve Perspektivlər” Bakı S 44
- Süleymanov S.** (2006). Uluslararası işgücü piyasası gelişme sorunları. Ders Kitabı. Bakü.
- Süleymanov, E. & Hasanov, F.** (2013) “Azerbaycan'ın Türkiyenin Enerji Sektörüne Yatırımlarının Azerbaycan- Türkiye Ekonomik İlişkilerindeki Rolü” Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi 2 (2): 073-100. s.90
- Seyidoğlu, H.** (2001) “Uluslararası İktisat” İstanbul: Güzem Yayınları, 2001. s.16

Veliyev D. (1997). Uluslararası ekonomi Bakü. Bilim yayınları

Veliyev. F. (2013) “Azərbaycan Türkiyə İqtisadi İlişkilerinin Bugünü və Perspektivi” Kafkəz Universiteti Sosial İşlər Şöbəsi.Bakü.S.35

Yaqubov, Ş. E. & Mahmudzadə, A. M. (2001) “Azərbaycan Respublikasında Aparılan Aqrar İslahatların Qiymətləndirilməsi,Azərbaycanda İqtisadi İslahatların Həyata Keçirilməsi Xüsusiyyətləri və Problemlər” İqtisadi İnkişaf Nazirliyi İqtisadi İslahatlar Mərkəzi, Bakı, 2001, ss.60-63; Cəfərzadə, s.3.

İNTERNET YAYINLARI

Azərbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi'nin İnternet kaynakları: www.stat.gov.az

Azərbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası İnternet kaynakları: www.cbar.az

Birleşmiş Milletler İnternet Kaynakları: www.un.org

“Azərbaycan'ın Sosial Yapısı”, <http://www.ansiklopedim.com/detay/70/Azərbaycan-in-Sosyal-Yapisi.html>, (erişim: 02.01.2019)

“Coğrafi Konum”, <http://azerbaycan.ihh.org.tr/genelbilgiler/cografikonum/cografikonum.html>, (erişim: 29.01.2019)